

RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 148 (6).** 1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Wabamüügi apteekide awamise seadus — II lugemisel. — 3. Arhiwnõukogu põhimäärus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 4. Kaitseseisukorra seadus — II lugemisel. — 5. Haiguste wastu ja emade kinnitamise seaduse päewakorrast ärawõtmine. — 6. Awalikkude üldharidusliste keskkoolide seadus — II lugemisel. — 7. Koosoleku lõpetamine kwoorumi puudusel.

Riigikogu koosolek 22. septembril 1922. a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 75 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold**, hiljem abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **H. Bauer**, siseminister **K. Einbund**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päewakorra Juhataja K. Wir-
wastuwõtmine. ma: Awan Riigikogu
koosoleku. Päewakorra
kohta ettepanekuid ei tehta, siis loen
tema wastuwõetuks.

Riigikogu läheb esimese päewakorra-
punkti juurde.

2. Wabamüügi ap- Üldise kom-
teekide awamise misjoni aru-
seadus — II luge- andja **A. Pal-**
misel. **wadre** (loeb): Wa-
bamüügi apteekide
awamise seadus.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääle-
tatakse.) Pealkiri on nähtawa
enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Palwadre** (loeb):
§ 1. Kõik wabamüügi apteegid riigis on
terwishoidlised asutused ja jagunewad
esimese ja teise järgu apteekideks.

Esimese järgu apteegiks loetakse niisugune, kus on siseministri poolt terwishoiu nõukogu nõusolekul kinnitatud täielik sisseseade ja farmatsöitline laboratoorium ning kõik farmakopeas tähendatud arstimiswahendid.

Teise järgu apteegiks loetakse niisugune, kus arstimiswahendid on siseministri poolt terwishoiu nõukogu nõusolekul kinnitatud piiratud nimekirja jä-

rele. Teise järgu apteegil ei ole laboratoorium sunduslik.

Selle paragrahwi juurde teeks ma komisjoni nimel märkuse. Esimesel lugemisel selgus, et esitatud eelnõu paragrahw 6 selguseta on ja lubab enesest mitmet moodi aru saada. Paragrahw 6-das on ette nähtud, et apteekide awamiseks peab luba olema. Komisjon mõtles selle all teadaande korda ja esialgset apteegi järelwaatust enne tema awamist. Kuid sellest paragrahwist wõib ka nii aru saada, et omawalitsused peawad luba nõutama üldises korras apteegi awamiseks. See paragrahw tuleb uuesti ümber redigeerida ja kui meie paragrahw 6-da juurde jõuame, siis esitan ma komisjoni uue redaktsiooni. Kuid uus redaktsioon kutsub wälja märkuse paragrahw 1-se juurde. See esitatud eelnõu ei näe mitte ette, kes walwab selle järele, et apteekides oleks nõuetaw sisseseade ja nõuetawad arstirohud. Arwatud on, et selle üle kontrolli teostab terwishoiu peawalitsus. Ja sellepärast tuleks ka märkus paragrahw 1-se juurde lisada, mis käib järgmiselt: „Järelwalwe teostamine, et apteek tarwiliku sisseseadega ja nõuetawate arstimiswahenditega warustatud oleks, kuulub terwishoiu peawalitsuse hoolkonda“.

Juhataja **K. Wirma:** Et keegi lahus hääletamist ei nõua, siis tuleb märkus, millega on esinenud aruandja, ühes paragrahwiga hääletamisele. (Hääletatakse.) Paragrahw 1 on ühes märkusega nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Palwadre** (loeb):
§ 2. Tarwilise apteekidewõrgu üle riigi määrab kindlaks terwishoiu nõukogu nõusolekul siseminister, aluseks wõttes, et üks apteek tuleks läbisegi iga 5000—8000 elaniku kohta maakonnas (ühes linnadega).

Märkus 1. Linnas wõiwad olla ainult esimese järgu apteegid.

Märkus 2. Kohalikud linna ja maakonna omawalitsused wõiwad oma tegevuse piirkonnas apteekte awada ka väljaspool apteekidewõrku. Niisuguste apteekide müük ja väljarentimine on keelatud.

Esimesel lugemisel kutsus välja waidlusi wiimase märkuse wiimane lause — „Niisuguste apteekide müük ja väljarentimine on keelatud“. — Esimesel lugemisel ma juba tähendasin, et üldine komisjon käesolewat eelnõu sisuliselt ei arutanud, arwesse wõttes, et omawalitsuse komisjon ja terwishoiu komisjon iseäralist rõhku sisulise külje peale pani. See wiimane lause on terwishoiu komisjoni poolt omawalitsuse eelnõusse juurde wõetud ja sellepärast, kui selle kohta waidlusi tuleb, loodan ma, et terwishoiu komisjoni aruandja ise seletab, mispärast see lause sisse wõetud sai.

Juhataja K. Wirma: Asun hääletamisele. (J. Tõnisson (rhw.): Palun sõna.) Teie ei ole ennem sõna wõtnud, ma ei saa Teile nüüd enam sõna anda. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 3. Esimese järgu apteegi awamiseks maakohas, kus on juba teise järgu apteek, on eesõigus kohaliku apteegi omanikul; wiimane kaotab apteegipidamise õiguse selles maakohas, kui ta ei ole kolme kuu jooksul, arwates terwishoiu peawalitsuse sellekohase teadaande kättesaamise päewast, nõusolekut awaldanud apteeki muuta esimesejärguliseks, wõi kui ta ühe aasta jooksul ei ole seda muutmist teostanud.

Teise järgu apteegi omanikul on õigus igal ajal oma apteeki esimese järgu apteegiks muuta, wastawaid määrusi silmas pidades.

Märkus. Apteegipidajal on õigus oma apteeki ümber paigutada teistesse ruumidesse terwishoiu peawalitsuse nõusolekul.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 4. Linnaserwades, suwituskohtades jne., kus rohuabi elanikkudele tuleb kättesaadawaks teha, aga kus wõimalus puudub

apteegiawamiseks, kutsutakse terwishoiu peawalitsuse korraldusel lähema apteegi wõi lähemate apteekide poolt ühiselt ellu ajutised apteegid wõi abiapteegid (filiale), mille kohta maksawad teise järgu apteegi kohta ülesseatud nõudmised.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 5. Õigus wabamüügi apteeki awada on pidada on kohalikkudel linna- ja maakonna omawalitsustel, farmatsöitlistel kooperatiiwidel ja kõrgema eriharidusega Eesti wabariigi kodanikkudest rohuteadlastel, kellel täielikud kutseõigused, misjuures awamise eesõigus on omawalitsustel.

J. Luiga (töer.): Austatud rahwasaadikud! See seaduseelnõu on mitmest komisjonist läbi käinud. Kõige enne on ta läbi töötatud omawalitsuse komisjonis, siis terwishoiu komisjonis ja lõpuks üldises komisjonis. Üldine komisjon on siin teinud täienduse paragrahw 5-das, kus juurde lisatakse, et „õigus wabamüügi apteeki awada ja pidada on kohalikkudel linna ja maakonna omawalitsustel, farmatsöitlistel kooperatiiwidel“. Mina teen ettepaneku sõnad „farmatsöitlistel kooperatiiwidel“ välja jätta järgmistel põhjustel. Seadus kindlustab farmatsöitidele eesõiguse apteegi awamiseks. Peasi on see: farmatsöitide kooperatiivi mõte on wäga umbne. Wõib olla ehk on temal praktiliselt kindel mõiste farmatsöitide hulgas, siis wõiks teda sisse wõtta, kuid selle all wõib mõtelda ka teist. Siin oleks „farmatsöitlistel kooperatiiwidel“ juurdelisamine õieti möödaminek sellest seadusest. Sellepärast panen ette neid sõnu — „farmatsöitlistel kooperatiiwidel“ — välja jätta.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Palwadre: Üldine komisjon on need kaks sõna — „farmatsöitlistel kooperatiiwidel“ — juurde lisanud välja minnes sellest seisukohast, et kui üksikutel farmatsöitidel on õigus awada apteeki, siis ei oleks põhjust keelata ka nende ühingutel seda tegemast. Kui aga rkl. dr. Luiga leiab, et see wõimaldaks möödaminekut sellest seadusest, sest et farmatsöitlise kooperatiivi koosseis ei ole mitte kindlaks määratud, siis oleks küll loomulik, et dr. Luiga paran-

dust wõiks wastu wõtta, kuid komisjoni aruandjana ei julge ma selles asjas komisjoni seisukohta awaldada ja jääb Riigikogu otsustada, kas parandust wastu wõtta wõi mitte.

Juhataja K. Wirma: Asun hääletamisele. Rkl. Luiga poolt on ettepanek tehtud: teises reas wälja jätta sõnad — „farmatsöitlistel kooperatiiwidel. (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Nüüd panen hääletamisele terwe paragrahwi. (Hääletatakse.) Paragrahw 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 6. Apteekideawamiseks ja -pidamiseks peab wastaw luba olema. Lubaandmine kuulub terwishoiu peawalitsuse hoolkonda.

Esimesel lugemisel tähendasin juba, et komisjonil ei olnud soowi omawalitsusi asetada samasugustele alustele apteekide awamisel, nagu farmatsöite. Paragrahwi praegune redaktsioon wõimaldab siiski sarnast arusaamist ja komisjoni nimel panen ette § 6 muuta ja teda järgmisel kujul wastu wõtta: „§ 6. Linna ja maakonna omawalitsustel on õigus apteekte awada teadaande korras.

Teadaanne tuleb esitada terwishoiu peawalitsusele apteegi registreerimiseks vähemalt kaks nädalat enne apteegi awamist.“

Juhataja K. Wirma: Lahus hääletamist ei nõuta. (Hüüe: Ettekanal!) Sõna on aruandjal.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 6. Linna ja maakonna omawalitsustel on õigus apteekte awada teadaande korras.

Teadaanne tuleb esitada terwishoiu peawalitsusele apteegi registreerimiseks vähemalt kaks nädalat enne apteegi awamist.

Juhataja K. Wirma: Lahus hääletamist ei nõuta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Paragrahw 6 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 7. Apteekideawamise ja -pidamise õiguse wäljaandmine rohuteadlastele sünnib terwishoiu nõukogu otsusel siseministri kinnitusel, misjuures kandidaatide haridusjärku, farmatsöitlist praktikat ja teeneid riigi ees silmas peetakse.

Märkus. Terwishoiu nõukogul on õigus kandidaatide hulgast maha kustutada neid: a) kes kord juba apteegiomaniiku olnud; b) kellele juba kord apteegiawamise õigus wälja antud; c) kellel abikaasa on apteegipidaja.

Teen ettepaneku komisjoni nimel järgmist parandust wastu wõtta, nimelt peale sõnu „rohuteadlastele sünnib“ juurde wõtta „terwishoiu peawalitsuse kaudu“. Nii et see paragrahw 7 käiks järgmiselt: „Apteekideawamise ja -pidamise õiguse wäljaandmine rohuteadlastele sünnib terwishoiu peawalitsuse kaudu terwishoiu nõukogu otsusel ja siseministri kinnitusel...“ ja edasi kunni lõpuni endiselt.

Juhataja K. Wirma: Lahus hääletamist ei nõuta. Asun hääletamisele. Paragrahw tuleb hääletamisele endisel kujul, ainult teises reas peale sõnu „rohuteadlastele sünnib“ tuleb juurde wõtta „terwishoiu peawalitsuse kaudu“. (Hääletatakse.) Paragrahw 7 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 8. Apteegipidamise õigus läheb apteegiomaniiku surma korral pärijale, kui pärijaks on pärandaja abikaasa ehk lihane laps ja kui see pärija on kõrgema eriharidusega rohuteadlane ehk rohuteadust õppija.

Märkus. Kui rohuteaduse õppija, kes apteegipidamise õiguse omanud, 6 aasta jooksul kõrgemat rohuteadlist eriharidust ei omanda, kaotab ta apteegipidamise õiguse.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 8 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 9. Apteegipidaja wõib oma apteeki wõõrandada kohalikule linna wõi maakonna omawalitsustele, farmatsöitlistele kooperatiiwidele ja kõrgema eriharidusega rohuteadlastele, kellel täielikud kutseõigused ja apteegipidamiseks wabariigi terwishoiu peawalitsuse luba on, sellest kahe nädala jooksul, ostu-müügi lepingu tegemise päewast arwates, terwishoiu peawalitsusele ja kohalikule linna- wõi maakonnawalitsusele teatades. Apteegi rentimine on keelatud, wälja arwatud § 10 märkuses ettenähtud juhtumised.

Märkus 1. Kohalikul omawalitsusel on apteegi wõõrandamise korral ostueesõigus, mida ta võib kahe kuu jooksul selles paragrahwis tähendatud teadaande kättesaamise päewast arwates, tarwitada.

Märkus 2. Erasikutel on õigus korraga pidada ainult ühte apteeki, wälja arwatud § 4. ettenähtud juhtumised.

Märkus 3. Abiapteeki wõõrandada, rentida § 10 ettenähtud juhtumistel ja pärandada võib ainult ühes apteegiga, mille poolt ta ellu kutsutud.

Sellest paragrahwist langeks wälja sõnad: „farmatsöitlistele kooperatiiwidele“ sellepärast, et sellekohane rkl. Luiga poolt tehtud ettepanek sai wastu wõetud.

J. Tõnisson (rhw.): Minul on paragrahw 2 kohta juurde lisada üks lause, kuid aruandja seletusest, selle paragrahwi kohta, sain ma niiwiisi aru, et teise aruandja poolt võib lähemat seletust oodata ja kohe peale paragrahwi ettekandmist. Seletus jäi aga tulemata, ning mina jäin oma sõnast ilma, sellepärast teen nüüd paragrahw 9 juurde täienduse ja nimelt: Paragrahw 9 lõppu, kus on öeldud, et need ja need juhtumised, juurde lisada: „ja need korrad, kus kohalik omawalitsus sunnitud on oma apteeki ajutiseks käest ära andma.“ Ning selle järele tuleks uus märkus juurde: „**Märkus 1:** Kohalikkudel omawalitsustel on keelatud niisuguseid apteeka, mis nemad on awanud wäljaspool apteekidewõrku, müüa ehk wälja rentida, niikaua kui mitte wõimalus ei awane wastawas piirkonnas uut apteeki juba apteekidewõrgu nõuete kohaselt awada.“ See tähendab seda, et kui meie paragrahw 2 läbi keelame omawalitsusel üldse oma apteeki müüa ehk rentida, kui see apteek on awatud wäljaspool apteekidewõrku, siis wõtame meie omawalitsustelt apteegi müümise ja wäljarentimise õiguse ka sel korral ära, kui wahepeal olud niiwõrd muutunud on, et omawalitsus wõiks apteekidewõrgu piiris uue apteegi awada. Mispärast peab siis omawalitsust niiwiisi karistama? Kui omawalitsusel tarwidus tuleb apteeki ajutiseks sulguda wõi seisma panna, siis on ometi omawalitsuse huwides tarwis ka seda wõimaldada, et ta tarbekorral võib selle apteegi erafarmatsöidi kätte kasutada anda ja see ei riiwa teiste apteekrite huwisid ülearu, kui juba apteekidewõrk lubab uut apteeki awada. Selle uue märkuse juurdetuleku korral peab teiste

märkuste järjekord muutuma: Märkus esimene — teiseks, teine — kolmandaks jne. Ma kannan veel kord oma paranduse ette. Paragrahw 9 lõpeb sõnaga „juhtumised“ ning sinna tuleb siis juurde: „ja need korrad, kus kohalik omawalitsus sunnitud on oma apteeki ajutiseks käest ära andma.“

Märkus 1. Kohalikkudel omawalitsustel on keelatud niisuguseid apteeka, mis nemad on awanud wäljaspool apteekidewõrku, müüa ehk wälja rentida, niikaua, kui mitte wõimalus ei awane wastawas piirkonnas uut apteeki juba apteekidewõrgu nõuete kohaselt awada.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Palwadre: Üldises komisjonis pole see küsimus arutamisel olnud ning sellepärast ei saa ma komisjoni seisukohta awaldada, kuid mulle näib siiski, et see parandus täiesti wastuwõtmatu on. Kui seda parandust wastu wõtta, siis kaoks § 2-se mõte täiesti ära. § 2 määrab, et wäljaspool wõrku awatud apteekide müük ja wäljarentimine on keelatud. Kui nüüd seda lubada, siis võib tekkida sarnane seisukord, et eesõigus, mis omawalitsustele antud, võib saada ostu-müügi kaubaks, ning eesõiguse tegelikud kasutajad ostuteel on erasikud, kellele normaalselt sarnast õigust lubada ei ole tahetud. Minule näib, et terve apteekide awamise seadus nii, nagu ta esitatud terwishoiu peawalitsuse ja omawalitsuse komisjoni poolt, saaks selleläbi muudetud, kui rkl. Tõnisson'i ettepanek wastu wõtta ja sellepärast ei saa ma selle ettenanekuga ühineda.

Juhataja K. Wirma: § 9-da kohta on tehtud järgmised parandused: Teises reas wälja jätta sõnad „farmatsöitlistele kooperatiiwidele“ millega aruandja on ühinenud. Peale selle parandus rkl. Tõnisson'i poolt käesolewa paragrahwi lõppu täiendada ja uus märkus sisse wõtta. Kas nõutakse selle paranduse ettelugemist? Ei nõuta. Siis asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, sellega on see parandus tagasi lükatud. Panen paragrahw 9 hääletamisele. (Hääletatakse.) Paragrahw 9 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sõna on aruandjal.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 10. Apteegipidaja surma puhul, kui

apteegipidamise õigus § 8 nõuete põhjal pärandataw ei ole, wõiwad pärijad, — lesk ehk alaealised lapsed, — apteeki wastutawa walitseja-rohuteadlase (§ 16) juhatusel edasi pidada: a) lasteta lesk — wiis aastat abikaasa surmapäewast arwates; b) lastega lesk ja d) alaealised lapsed — kunni laste täisealiseks saamiseni, kuid mitte alla wiie aasta, arwates pärandaja surmast. Kui aga pärijaks on täisealised lapsed wõi kaugemalt sugulased, antakse neile õigus apteeki wõörandada kahe aasta jooksul sennise pidaja surmapäewast arwates.

Märkus. Pärijatel on õigus selles paragrahwis ettenähtud tähtaegade jooksul apteeki wõörandada ja wälja rentida omawalitsusele wõi kõrgema eriharidusega rohuteadlasele, kellel wabariigis apteegiawamise ja -pidamise õigus on (§ 5).

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 11. Sennised apteegiomanikud mitterohuteadlased, kes selle seaduse § 10 alla ei käi, on kohustatud wiie aasta jooksul käesolewa seaduse maksmahakkamise päewast arwates oma apteeki wõörandama kohalikule omawalitsusele wõi isikule, kellel apteegiawamiseks ja -pidamiseks wabariigis õigus on (§ 5).

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 11 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 12. Apteekriabilistel, kes enne selle seaduse maksmahakkamist apteegi omandanud, on selle apteegi pidamises, wõörandamises ja pärandamises kõik need õigused, mis seadus kõrgema rohuteadlise eriharidusega apteegiomanikkudele annab.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 12 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 13. Rendilepingud, mis enne käesolewa seaduse maksmahakkamist apteegipidamise kohta on sõlmitud, on makswad kunni lepingu tähtaja lõpuni, kuid mitte kauem wäljarentija enese õiguse lõppemist selle apteegi peale.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 13 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 14. Apteegipidamise õigus kustub: 1) kui selle õiguse omanik on nuheldud seadusjõusse astunud kohtuotsuse läbi karistusega, mille kaasas käib õiguste kaotus ehk kitsendus, samuti ka siis, kui see õigus on temalt ära wõetud kohtuteel; 2) kui omanik ise oma apteegi õigusest lahti ütleb ehk apteegi seaduswastaselt edasi rendib; 3) kui apteek on häwitatud tulekahjust wõi mõnest muust loodusjõust ja kui omanik ei ole temale antud tähtajaks apteeki uuesti korda seadnud; 4) kui omanik ei ole ühe aasta jooksul, arwates luba wäljaandmise päewast, apteeki awanud; 5) selle seaduse § 8 märkuses §§ 10 ja 11 nimetatud juhtumistel, kui sennine pidaja ise ettenähtud tähtaegil apteeki wõörandanud pole; 6) selle seaduse § 3 ettenähtud juhtumistel esimese järgu apteegi awamispäewast arwates selles maakohas ja 7) ajutise apteegi ehk abiapteegi (filiale) õigus kustub, kui selle asemele terwishoiu nõukogu poolt lubatud alaline apteek awatakse.

Märkus. Terwishoiu peawalitsusel on õigus käesolewas paragrahwis punkt 4, § 3 ja § 8 märkuses ettenähtud tähtaegu mõjuwatel põhjustel pikendada.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Selles redaktsioonis wõib see paragrahw ülekohtuseks minna, kui öeldakse, et apteegipidamise õigus kustub, kui selle õiguse omanik on nuheldud seadusjõusse astunud kohtuotsuse läbi karistusega, mille kaasas käib õiguste kaotus ehk kitsendus. See õiguste kaotus wõib olla väga mitmeulatusline. Alates kõigi seisuste õiguste kaotamisega, asumisele saatmisega jne. mis Wene nuhtlusseaduses ette nähtud. Ütlen näituseks, et keegi apteeker on seltskonnas väga lugupeetud mees ja teda walitakse linnapeaks. Kuid mõne ametiwõimu piiridest üleastumise puhul tagandatakse tema ametist ühes õiguste kitsendamisega, et ta teatawa aja jooksul mõnda kommunaal ametit pidada ei wõi. Niisuguseid otsuseid on kohtu poolt väga sagedasti tehtud. Kui nüüd niisugune mees selle paragrahwi põhjal apteegipidamise õiguse kaotab, siis ei ole see mitte õiglane ja millegi läbi põhjendatud. Niisugune wäike õigustekitsendus ei tohiks mitte nii karmisid järeldusi tuua.

Sellepärast tuleks § 14 punkt 1 teisiti vormuleerida. Selle ümbertöötamine siin praegu wõtaks palju aega ja selle wastu wõidak waielda. Siin tuleks ära tähendada umbes niisugused süüteod, nagu petmine, wõltsimine jne. ja sellele järgnewad õiguste kitsendused. Sellepärast teen ettepaneku seda paragrahwi komisjoni tagasi anda ettekantud mõttes uuesti vormuleerimiseks.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Palwadre: Riigikogu liikme Tõnisson'i ettepanek ei ole komisjoni poolt wastuwõetaw. Terwishoiu kui ka omawalitsuse komisjonid olid sarnase kitsenduse sisse wõtnud ja üldine komisjon ei leidnud mitte tarwlikuks omalt poolt neid ära muuta.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Tõnisson'i poolt on ettepanek tehtud § 14 anda tagasi üldisesse komisjoni. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud ja sellega otsustatud § 14 komisjoni tagasi anda.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 15. Terwishoiu peawalitsus kuulutab „Riigi Teatajas“ igast wabanewast wõi uuesti awatawast apteegist, kutsudes ülesse asutusi ja isikuid, kellel § 5 järele õigus on apteegi loa saamiseks, kolme kuu jooksul soowist peawalitsusele teatama. Kui selle tähtaja jooksul ühtki soowiawaldust esitatud ei ole, antakse apteegipidamise luba selle apteegi kohta esimesele soowijale, kes § 5 nõuetele wastab. Wäljaantud apteegi loast kuulutab terwishoiu peawalitsus „Riigi Teatajas“.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 15 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 16. Apteegiomanik on kohustatud aja jooksul, mis ta ise tegelikult apteeki juhata da ei saa, pidama kõrgema eriharidusega täielise kutseõigusega seaduslikes korras kinnitatud wastutawat walitsejatrohuteadlast (juhatajat). Samadele nõuetele wastaw walitseja-rohuteadlane peab ka omawalitsuse ja farmatsöitliste kooperatiiwide apteeka juhtima.

Märkus. Apteegijuhatajaks wõib olla ainult Eesti wabariigi kodanikkudest

rohuteadlane. Mittejuhtiwal kohal apteekides wõiwad terwishoiu peawalitsuse iseäralisel loal töötada ka wõõrast kodakondsusest rohuteadlased, kui nendel wastawad kutseõigused on.

Sellest paragrahwist tulewad, wastawalt eelmistele parandustele, wälja jätta sõnad „ja farmatsöitliste kooperatiiwide“.

Juhataja K. Wirma: Siin paragrahwis oleks siis parandus, et 5-das reas jääksid wälja sõnad: „ja farmatsöitliste kooperatiiwide“. Et aruandja parandusega on ühinenud, siis ei tule see parandus eriti hääletamisele. Panen § 16 ühes tehtud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Paragrahw 16 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 17. Apteegipidajad, wastutawad walitsejad ja apteegis töötaw kogu farmatsöitline personaal peawad riigikeelt oskama.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 17 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 18. Selle seaduse jõusseastumisega kaotawad oma maksweise arstiseaduse §§ 352—356 ja 387 (S. k. XIII k. 1905 aasta wäljaanne ja 12. weebruari 1912 a. seadus mõnedest muudatustest apteekide awamise korras (Sobr. us. 1912 a. nr. 33 art. 2671).

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 18 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Palwadre (loeb): § 19. See seadus hakkab maksma üks kuu peale tema wäljakuulutamist „Riigi Teatajas“.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Paragrahw 19 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

3. Arhiwnõukogu . Üldise komisjoni aruandja J. Parik (loeb):

II lugemisel. § 6. Arhiwnõukogu otsused esitatakse arhiwnõukogu esimehe poolt riigisekretäärile, kes neid

kinnitab ja täide saadab; neil juhtumistel aga, kui makswates seadustes otsuse kinnitamine mõnele teisele asutusele allub, saadab riigisekretäär otsuse wastawale asutusele kinnitamiseks ja täidesaatmiseks edasi.

See oleks üldise komisjoni ettepanek § 6. kohta; tema läheb endisest tekstist ainult sellepoolet lahku, et siin on eraldatud, missugused otsused riigisekretäär ise kinnitab, missugused wastawatele asutustele edasi saadab. Teen üldise komisjoni nimel ettepaneku § 6 ettekantud kujul wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega wastu wõetud ja ühes sellega terwe seadus II lugemisel wastu wõetud.

Sellega on see päewakorra-punkt läbi.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Kaitseseisukorra seadus — II lugemisel. Üldise komisjoni aruandja **T. Kalbus** (loeb): Kaitseseisukorra seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus** (loeb): § 1. Kodanikkude wabaduse ja põhiõiguste erakorralised kitsendused astuwad jösse seaduslikus korras wäljakuulutatud kaitseseisukorra puhul. (Põhisead. § 26).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, sellega on § 1 wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus** (loeb): § 2. Kaitseseisukord jaguneb: a) sõjaseisukorda ja b) walweseisukorda.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed. Kui kaitseseisukorra seadus Riigikogus I lugemisel oli, oli mul juhus esineda oma rühma nimel pikema arwustusega ja rühma nimel tegin ma ühtlasi ettepaneku seaduseelnõu komisjoni tagasi anda. Sel korral keegi Riigikogu liige sõna ei wõtnud, ettepanek lükati tagasi. Teisel lugemisel ei taha ma enam neid seletusi korrata, mis ma esimesel lugemisel ette tõin, kuid siiski tahaks tähelpanu juhtida selle peale, mida peaks Riigikogu arwesse wõtma selle seaduse wastuwõtmise juures. Mulle näib, et Riigikogu asub wäga halwale

teele Eesti demokraatlise riigi õiguslise korra loomisel. Meie hakkame wäga juhuslikult seda õiguslist korda kindlustawaid seadusi wastu wõtma. Mina julgen tõendada, et Riigikogu liikmed praegu selle seaduse lugemisel kõiki neid asjaolusid arwesse ei wõta, mida arwesse peaks wõtma. Kui meie kaitseseisukorra seadust tahame wastu wõtta, siis peab selge ülewaade olema terwe rea teiste küsimuste üle. On olemas näituseks, sarnane riigi wõimu tarwitamise instituut — sõjawäeosade kaasabi kodanlistele wõimudele rahuajal. Seda instituuti korraldaw seaduseelnõu on olemas üldises komisjonis. Missuguse seisukoha komisjon selles asjas wõtab ja missuguse kuju see seaduseelnõu omab, ei ole weel teada, kuid peab kindlasti uskuma ja arwesse wõtma, et see instituut iseenesest teatawat mõju peab awaldama meie kaitseseisukorra korralduse peale. Kui on olemas harilikul ajal kindlad abinõud walitusel tarwitada korra alalhoidmiseks, siis ei tarwitse ka erakordsetel aegadel, wõib olla, uusi abinõusid otsida, mis sugugi tarwilikud ei ole. Kui meil näituseks seda instituuti ei oleks, see on, sõjawäeosade kaasabi kodanlistele wõimudele rahuajal, siis oleks selge, et tuleks wõimaldada riigiwõimule tarwitada suuremal wiisil erakordseid abinõusid erakordsetel aegadel. Kui see instituut meil aga on harilikul ajal maksew, siis wõib olla wähenäha see üldse kaitseseisukorra seaduse tarwitamist. Teine küsimus, mis tuleks arwesse wõtta, on see, et meie kaitseseisukorra seaduses wäga ohtralt on lubatud tarwitada sõjakohtuid. Sõjakohtute tegewusest oli mul juhus pikemalt kõneleda I lugemisel. Ma tuletasin meelde, et wenelased, kes maksma panid wõrdlemisi humaanse kriminaal koodeksi, tegelikult hakkasid wäga laialt tarwitama karmi sõjaseadust, sest kaitseseisukord, erakordne seisukord muutus harilikuks walitsemise korraks. Nii wõisid wenelased isegi konstateerida, et Wenemaal hariliku koodeksi järele surmanuhtlusi wäga wähe ette tuli. Üldse ei olnudki harilikude kuritegude eest surmanuhtlust, kuid tegelikult kuskil ei tulnud niipalju surmanuhtlusi ette, kui Wenemaal. Meil samuti wõetakse sõjawäekohtute instituut kaitseseisukorra seadusega wäga laialt tarwitusele. Kuid see oli wäga halb abinõu Wenemaal, mis lahutas harilikku korda erakordsest seisukorrast. Harilikul ajal riigiwõim ei tarwitanud kõike seda sun-

niwõimu, mida tarwitama oleks pidanud, aga erakordsel ajal hakkas seda wõimu tarwitama ilma mingisuguse piirita. Sarnasel teel ei saa mitte õiguslikku korda luua, ei saa mitte rahwa seas riiklist kõlblist tunnet kaswatada. Sarnasel teel wõib ainult seda häwitada. Eesti riigis ei saa niisugusté karmide seadustega riigikorda kindlustada. Eesti riiki peab kandma rahwa enamus, oma heatahtlikkusega riigikorra wastu, selle moraalse toetamisega. Kui rahwa suurem hulk riigikorda kannab, siis on ta kindel, siis ei ole tarwis sõjakohtuid, ega ole tarwis nii wäga tihti tarwitada karmisid abinõusid. Meil aga kaitseisukorra seadusega asutakse endisele Wene seisukohale, mis omane seal, kus rahwaenamuse üle walitseb wäikearwuline ülemkiht.

Kolmas instituut, mis samuti kaitseisukorda kuulub, on nõndanimetatud administratiivne wäljasaatmise kord. Wenemaal oli see laialt tarwitusel: saadeti pealinnast kubermangu linnadesse, sealt maakonnalinnadesse jne. Suurel Wenemaal oli see wõimalik. Meil kaitseisukorra seaduses on see ka ette nähtud, kuid wastaw eelnõu ei ole weel komisjoni poolt lõpulikult wastu wõetud ja ei tea, kas Riigikogu seda wastu wõtab. Kui see üks kaitseisukorra seaduse iseärdustest on, siis tuleks ka seda arwesse wõtta kaitseisukorra seaduse enese wastuwõtmise korral. Ma ei taha seda uskuda ja ei wõi kuidagi wiisi uskuda, et Eestis oleks kohane seda administratiivset wäljasaatmise korda tarwitada, mis Wenemaal tarwitati. Oleks ju mõtteta isikuid Tallinnast Tartusse, Tartust Haapsalusse ja Haapsalust Pärnu wälja saatma hakata. See oleks küll Wenemaa erakordse korra kopeerimine, tema otstarbekohasusse ma ei usu põrmugi. Kaitseisukorra seaduse arutamisel II lugemisel puudub ülewaade teistest seadustest, mis sellega ühenduses on ja sarnases seisukorras ei wõi meie mitte kaitseisukorra seadust wastu wõtta. Ainukene argument, mis tema kasuks räägib, on see, et siin ei ole midagi uudist, et praegu on makswad samasugused seadused, et see seadus on ümber pandud wenekeelest. Ma arwan aga, et see on kõige halwem attestatsioon, mida sellele seadusele wõiks anda, ja nimelt, et tema on kopeeritud Wene seadusest ja midagi uut ei sisalda. Isegi Wenemaal tsaariajal, kust need erakordsed seadused pärit, ei tunnistatud kunagi neid sea-

dusi sarnasteks, mis oleks õigustatud õiguslikes riigis olema. Esimesel lugemisel kandsin mina ette, kuidas Wenemaal isegi enne konstitutsiooni ja pärast konstitutsiooni andmist hakati neid seadusi rewideerima, missugused kawatsused olid uue kaitsekorra korraldamisel. Isegi ministrite nõukogus Wenemaal ja erilises kõrgemas nõukogus tehti wastawaid parandusi — wõeti ette seaduse endiste aluste rewideerimine, eriti ka sõjaseaduse tarwitamise wähandamine. Kuid tuli uuesti suur reaktsiooni aeg Wenemaal ja kõik need katsed jäid ära. Jäid maksuma endised kõige halwemad kaitseisukorra seadused. Meil Eestis, demokraatlikes riigis, hakatakse looma õiguslist korda sellega, et tõlgitakse need halwad seadused Eesti keelde ja tahetakse neid maksuma panna. Minu arwates pole sarnane wiis mitte õige ja ma leian, et Riigikogu peaks selle seaduseelnõu uuesti riigikaitse komisjoni tagasi andma uueks läbiwaatamiseks.

§ 2-es on ette nähtud, et kaitseisukord jaguneb kaheks: sõjaseisukorras ja walweseisukorras. Meie põhiseaduse järele on ette nähtud üks kaitseisukord ja on küsitaw, kas on kaitseisukorras wastuwõetaw kahesugune liigitamine. Ma wõtsin sõna nimelt § 2-se puhul. Paragrahw esimese puhul ei näinud ma küllalt põhjust sõna wõtta. § 2 praeguses redaktsioonis ei ole wastu wõetud ja ma panen ette § 2 uuesti anda riigikaitse komisjoni. Ühes § 2-ga läheks terve see seaduseelnõu nimetatud komisjoni. Mina arwan, et Riigikogu liikmed, kes tahaks täiesti teadlikult selle seaduse wäljatõotamisest osa wõtta, peaks selle poolt olema, sest mulle näib, et need andmed, mis seaduse wastuwõtmise jaoks tarwis oleks, tõepoolest puuduwad. Et Riigikogu minu ettepaneku esimesel lugemisel tagasi lükkas, wõiks ainult sellega seletada, et Riigikogu asus sel korral selles Walges saalis, kus endise kubeneri waim walitses, aga nüüd, kus meie oleme wabanenud endise kubeneri waimu mõju alt, tahaks loota, et Riigikogu teadlikumalt selle seaduse peale waatab ja esitatud ettepaneku wastu wõtab.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Neid motiive, mis eelkõneleja siin selle seaduseelnõu komisjoni tagasi andmiseks ette tõi, ei saa mina mitte toetada, iseäranis wiimast, missugune õige retooriline. Nimelt selle

Walge saali ja kubeneri waimuga ei saa Riigikogu kohta mitte mõju awaldada, aga tähtsam on juba asjaolu, et siia ühendusesse kuuluw seaduseelnõu üldisesse komisjoni antakse. Kui nüüd seal sõjawäe appiwõtmine kodanlistele wõimudele otsustamisele tuleb, siis oleks kahtlemata hea, kui mõlemaid seaduseelnõusid saaks kaaluda ühes koos, et tarbekorral ühes wõi teises weel mõnda muudatust ette wõtta. Sellepärast arwan mina, et mitte riigikaitse komisjoni ei tule anda seda seadust ümbertöötamiseks, waid üldisesse komisjoni, kus siis tarbekorral seda seaduseelnõu weel wõidaks waadata, kui uus seaduseelnõu seal arutamisel on. Leiab üldine komisjon, et seda tarwis ei ole, siis esitab ta selle seaduseelnõu õige ruttu meile ja meie wõime siis tema arutamisele edasi minna, nii et aja kaotust meil ei ole kuigi palju karta. Teiselt poolt wõime meie tänasel koosolekul awalikkude keskkoolide eelnõu arutamisele üle minna ja sellepärast on minu ettepanek — anda praegust seaduseelnõu üldisesse komisjoni.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Palwadre on kirjaliku ettepaneku teinud seaduseelnõu üldisesse komisjoni anda, nii et tema rkl. Tõnisson'i ettepanekuga ühineb. Sõna on härra siseministril.

Siseminister K. Einbund: Ausatad rahwaesitajad! Walitsuse poolt ei ole vähemaidki takistusi ega wasturääkimisi selleks, et nii tähtsat eelnõu, kui seda kaitseisukorra eelnõu on, uuesti komisjonis kaalutakse, poolt ja wastu wäiteid ette tuuakse, et tema lõpulikul kujul, wastuwõetawal wormil Riigikogusse wõiks tulla, seda rohkem, et kaitseisukorra seaduse järele, sellel kujul, nagu tema siin esitatud on, tegelikku wadjadust ei ole, sest meie põhiseadusega ja teiste positiiv seadustega on meil kaitseisukord olemas, mida häda- ja tarbekorral tarwitada wõib. Tegelikku wadjadust selle seaduseelnõu rutuliseks läbiwaatamiseks walitsuse poolt ei ole, kui seda wahest mitte Riigikogu, see tähendab, rahwaesitajate poolt ei ole.

Ma tahtsin aga sõna wõtta pisut nende motiivide puhul, mis rahwaesitaja härra Palwadre poolt esitati. Käesolew eelnõu, julgen tõendada, ei ole mitte täieline kooopia Wene seadusest, nagu siin oletati. On õigé, et üksikud abinõud, mis kaitseisukorra seadusega kätte on antud erakorralistele wõimukandjatele ja suurem

osa ettetoodud abinõudest olid käsitatavad ka Wene ajal. Teistest abinõudest, mis Wene ajal kord käsitatavad olid, on need, mis meie oludele praegusel korral mitte ei wasta, wälja jäetud. Et ometi kaitseisukorra seadusesse mahutati abinõud Wene seadusest, on päris loomulik, nimelt kahel põhjusel. Esiteks sel põhjusel, et siin kättenäidatud erakorralise wõimu kompetents on seotud teiste maksuselolewate Wene seadustega ja sõjawäeliste karistusseadustega. Sennikaua, kui wiimane osa meil muutmata, pidime meie kaitseisukorra seaduse ka nii seadma, et need wõimutarwitamise abinõud wastaksid nende tegelikule läbiwiimisele teiste seaduste abil, mis meil weel maksmas. See on üks põhjus. Teine põhjus on aga see, et wõimutarwitamise wiisid erakorralistel aegadel on rahwawaheliselt kujunenud peaaegu klassilisteks. Igas riigis, kus on suuri sekeldusi olnud ja neid ette näha olnud, ja kus erakorralisi abinõusid tarwitusele on wõetud, lähewad need abinõud omas tüüpi-des ühte, sellepärast, et allikad siin on olnud ühed ja needsamad. Tõesti on praegu riikisid, kus ei ole kaitseisukorda, ei ole erakorralist seisukorda, kuid need on põlised maad, kus kunagi sekeldusi ei ole olnud. Kas tõesti need abinõud, mis siin ette on nähtud, oma iseloomu poolest palju kõwemad oleksid abinõudest, mis mujal tarwitakse, oleks raske oletada. Meie teame, et Saksamaa uue põhiseaduse järele wanad seadused kaotasid oma makswuse, mis selle põhiseadusega mitte kokkõlas ei olnud. Aga wiimasel ajal pandi maksma erakorralised seadused teatawa aja peale, wist 5 aasta peale, kui ma ei eksi. Ja sealt leiame meie karme abinõusid, nagu surmanuhtluse jne. Peale selle on Saksa presidendil õigus igasugu erakorralisi abinõusid tarwitada, kui riik hädaohus on. Ja mul ei oleks tõesti mitte midagi selle wastu, kui ka praegune seaduseelnõu maksma saaks pandud teatawa aja peale kui prowisoorium, et rahulikumate aegade tulekul teise korra peale üle minna. Ma ütlen, selle wastu mul midagi ei oleks, et siis meie suudaksime ka teised osad endisest Wene korral ümber töötada olude kohaselt. Mis poolest Saksa seisukord tõepoolest lahku läheb, see on kohtude konstruksioon. Sõjakohtud ei ole mitte ette nähtud, kuid on organiseeritud nende süütegude läbiwaatamiseks erikohtud, kus ette on näh-

tud administratiiv wõimu esitus. Kõnelda wõiks ka meie kohtu konstruktioonist. Kõik see puudutab juba kohtuasutuste ehitust ja seda wõiks ette wõtta ka peale kaitseseisukorra seaduse maksmapanemist. (A. Palwadre (sd.): Mille poolest ta lahku läheb?) Mis poolest see lahku läheb? See läheb lahku wäga mitmes osas. Wõtame kontrolli, mis erakorraliste wõimude üle on seatud, siis see kontroll annab kogu asjale hoopis teise ilme. Wõtame teiseks meie riigikorra, wõrreldes endise korraga, need on kõik tagatised, mis kuidagi erakorralise wõimu kandjatel ei luba oma wõimu tarwitamises üle piiri minna. Kuid ma arwan, et kõigist nendest asjadest kõnelemine oleks warajane.

A. Palwadre (sd.): Ma tahan siiski paar märkust teha siseministri kõne kohta. Minu küsimise peale, milles see seadus lahku läheb Wene seadusest, nimetas siseminister kahte asja: 1) olla kontroll ja 2) olla meil teistsugune riigikord. Kui meil teistsugune riigikord on, siis ei tohi sarnast seadust esitada, mis ainult Wene riigikorra juures kohane oli. Wastus selles osas tõendab ainult minu arwamist.

Mis kontrollisse puutub, siis ma juba ütlesin ja pean uuesti tähendama, et kontroll wõimu tarwitamise üle on täiesti lahine selles seaduses. Kaitseseisukord sõja ajal on seatud wägede ülemjuhataja erakordsete wolituste tarwitamisega. Ülemjuhataja instituuti meil ei ole veel olemas, see on täiesti Wene oma. Tähendab selles ulatuses on kontroll täiesti endine. Mis puutub sõja- ja siseministrisse, kui nemad erakordseid wolitusi tarwitawad, siis ei ole ka sugugi selgesti ära tähendatud, missugune järelwalwe selle üle, peale poliitilise kontrolli Riigikogu poolt, on veel olemas. Poliitiline kontroll üksi ei aita, peaks olema kindel juriidiline kontroll, mis lubab kaitset leida väljaspool Riigikogu nende korralduste wastu, mis mitte seaduslikud ei näi olewat.

Ma tahaks veel ühe siseministri mõtte juures peatada. Härra siseminister on täiesti walel arwamisel, et seda seadust arwustatakse sellepärast, et ta lubab karme abinõusid tarwitada. Sellest seisukohast seaduse wastu ma ei waidle, on silmapilkusid olemas, kus karme abinõusid tarwis on, aga jutt on sellest, kuidas neid tarwitatakse ja kes neid tarwitab. Kas mõistab kohut teatud kordadel harilik kohus wõi erakordne kohus — sõjakohus —

selles on suur wahe ja seda peaks ka härra siseminister arwesse wõtma. Ma arwan, et need wiisid, kuidas tarwitati karme abinõusid Wene ajal, ei ole mitte kohased meile ja ei wõi ka sugugi ütelda, et igalpool on ühesugused wiisid karmide abinõude tarwitamisel. Wenemaal olid niisugused instituudid laialt tarwitusel nagu sõjakohtud jne. Ka mujal tarwitatakse karme abinõusid, sest igas õiguslikus riigis surutakse wägiwalda wägiwalda, aga kuidas kohut mõistetakse, siin lähewad asjad lahku. Meil oli Wene ajal nimelt suuremaks raheks sõjakohtute tegewus.

Mina tegin ettepaneku, et seda eelnõu anda riigikaitse komisjoni ja läksin selle juures välja seisukohast, et riigikaitse komisjon oli see, kes selle seaduse põhjalikult läbi töötas. Üldisest komisjonist läks tema läbi suure kiirusega wist kahelkolmel koosolekul, sellepärast, et üldine komisjon arwas, et tema kätte on küsimus antud läbiwaatamiseks ainult nii, nagu seda harilikult tehakse. Aga et tehniliselt siin suurt ütelda ei olnud, sest eelnõu on tõlgitud Wene keelest, siis läks ta ka sealt paari päewaga läbi. Kui nüüd anda eelnõu uuesti üldise komisjoni kätte, siis aga selles mõttes, et teda ka sisuliselt läbi waadata ja pikemalt tema juures peatada. Esialgse ettepaneku muuteks panen ette § 2 ja kõike järgnewat seaduse osa anda uueks läbiwaatamiseks üldisesse komisjoni.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja T. Kalbus: Mina arwan, et need motiivid ei ole põhjendatud ja nimelt sellepärast, et esiteks see seaduseelnõu on läbi waadatud üldises komisjonis ja need seisukohad, mis siin esitatud, on riigikaitse komisjoni ja üldise komisjoni omad. Üldine komisjon ei waadanud seda seadust sugugi wormalsest seisukohast, waid tegi sisulisi parandusi ja lõpuresuldaat on käesolew seaduseelnõu. Tahab nüüd Riigikogu anda seda seaduseelnõu uuesti üldisesse komisjoni läbiwaatamiseks, siis peab ka ta direktiivid andma. Rkl. härra Palwadre tõi siin mõned seisukohad ette, mis tuleks kaalumise alla wõtta, nimelt, et sõjakohtute kompetents on liiga suur. Kui nüüd üldise komisjoni koosseis seesama on, siis ma arwan, et ta paari kuu jooksul oma waateid muutnud ei ole. Kui leitakse, et § 9. tähendatud sõjakohtute kompetents

suur on, siis wõiks neid ettepanekuid üldine komisjon kaaluda ja hinnata, kuid selleks peab Riigikogu direktiiv olema. Wõtame jälle teise wastuwäite, et põhi-seadus näeb ainult ühe kaitseseisukorra ette. Üldise komisjoni arwates ei käi kaitseseisukorra jaotamine kaheks mitte põhiseaduse wastu. Nii ei tea ka siin, mis komisjon peab tegema. Kolmas asi, mille peale härra Palwadre põhjendas, on asja-olu, et on ette nähtud, et wägede ülemjuhatajal wõi siseministril on õigus isikuid ühel wõi teisel juhtumisel kaitseseisuko-
hast wälja saata ja politsei walwe alla anda. See seisukoht on kahe komisjoni poolt wastu wõetud, kuid see on teine asi, kas Riigikogu seda heaks kiidab wõi mitte. Wiimasel juhtumisel wõib ju seda lihtsa ettepanekuga wälja heita. Kui poliitsei walwe kaitseseisukorrast wälja heidetakse, siis on loomulik, et walwesea-
duse eelnõu komisjonis arutamata jääb, aga enne peab Riigikogu ütlema, kas tema tahab walwet teostada nende isikute üle, kes kaitseseisukohtadest on wälja saadetud wõi mitte. Mina arwan, kui Riigikogu nende kolme seisukoha kohta, mida härra Palwadre siin toonitas, direktiivisid ei anna, siis komisjonil seal suurt ära teha ei ole. Iseasi on kui Riigikogu kõigi seaduseelnõudega, mis üldises komisjonis on, enne tutwuneda soowib. Üldises komisjonis on sõjawäe abi tarwitamise seadus. See on puht tehniline seadus, selles mõttes, kellel on õigus sõjawäeosasid kutsuda ja missuguse sõjawäe-
ülema poole pöörata, ja edasi on politsei walwe teostamine. Mina arwan, kui Riigikogu tahab nende seaduseelnõudega ühe-
korraga tutwuneda, siis wõiks wast tek-
kida küsimus seda seaduseelnõu päewa-
korrast ära wõtta niikauaks, kunni Riigi-
kogu liikmed jõuawad nendega tutwu-
neda. Sellest saaksin ma weel aru, aga mul ei ole mitte selge, mis peaks komis-
jon siis tegema, kui direktiivisid antud ei saa.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Palwadre poolt on ettepanek tehtud paragrahw 2 ja ühes sellega kõik järgnewad osad üldisesse komisjoni anda. See ettepanek tuleks kõige pealt hääletamisele, ja siis, kui see peaks tagasi lükatama, siis tuleks § 2 hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on on wastu, — sellega on see ettepanek wastu wõetud.

Sellega on see päewakorra-punkt läbi.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

5. Haiguste wastu ja emade kinnitamise seaduse päewakorrast ärawõtmine.

Töökaitse komisjoni aruandja A. Schulbach: Haiguste wastu ja emade kinnitamise seadus on

wälja töötatud töökaitse komisjoni poolt ja arutusel selle komisjoni ettepanekul. Wiimastel päewadel on aga Wabariigi Walitsuse poolt esitatud uus seaduseelnõu, mis kannab pealkirja „Haiguskin-
nitamise seadus“, see käsitab sama küsimust ja on praegu töökaitse komisjonis arutusel. Komisjon pole weel jõudnud walitsuse eelnõu läbi waadata, ja loeb ebaloomulikuks Riigikogus edasi arutada seadust, mille kohta walitsuse poolt tehtud ettepanekud komisjonis weel läbi arutatud pole. Sellepärast teen töökaitse komisjoni nimel ettepaneku selle seaduseelnõu arutamist edasi lükata niikauaks, kunni komisjon Wabariigi Walitsuse poolt esitatud eelnõu kohta on saanud seisukohta wõtta.

L. Johanson (sd.): Mina waidlen töökaitse komisjoni aruandja ettepaneku wastu ja nimelt järgmistel põhjustel.

Haiguste wastu ja emade kinnitamise seadus oli päewakorras mitu korda Asutawas Kogus ja ka Riigikogus, kuid ikka ja alati on otsitud ja ka leitud wõimalusi, kuidas tema arutamist edasi lükata. Nüüd, kus Riigikogu oma tööd warsti lõpetama hakkab ja lähemal ajal eelarwe wastuwõtmisele asub ja sellega hulk töö-
aega eelarwe peale ära kulutatakse, hiljem aga tema jookswaid seadusi arutama hakkab, — nüüd, kus ette on näha, et edaspidi haiguste wastu kinnitamise seaduse arutamiseks waewalt weel wõimalust leidub sellel poolaastal, on uuesti otsitud ja ka leitud tee, kuidas seda seadust päewakorrast ära wõtta. Seaduseelnõu, mis täna päewakorras, on töökaitse komisjoni poolt wastu wõetud ja tema peab wastama ka Riigikogu rühmade enamuse waadetele ja soowidele, nii wõib tema ka arutuse alla tulla ja peabki tulema. Seda on Riigikogu ise ka sellega öelnud, et selle seaduse lugemisel wastu on wõtnud. Kui see seadus lugemisel arutamisel oli, siis näitas töö- ja hoolekandeminister küll üksikute soowiawalduste peale, mis nüüd walitsus, järele andes meie töösturitele, tahab siin ette kanda selle seaduse aru-

tamise puhul. Kuid sedakord weel minister ei ütelnud, et uus seaduseelnõu walitsuse poolt esitatakse, waid ta tähendas ainult, et soowib parandustega esineda. Kui nüüd weel wiimasel minutil, kui seda seadust arutama hakatakse, teda uuesti hakatakse päewakorrast ära wõtma põhjendusega, et uus seaduseelnõu esitatud, siis see näitab ja paljastab seda poliitikat sotsiaalsete küsimuste alal, mida meie walitsus ajab. Rahaasjanduse komisjon on ka tunnistanud, et see seadus, mis praegu arutusel on, meie riigimajandusele mitte niisuguseid koormaid peale ei pane, et teda arutusele ei wõiks wõtta. Ja ka tööstustele, kelle soowidele töö- ja hoolekandeminister on järele annud, tema uusi koormatusi juurde ei too. Niisugune mõjuw ja wõimuline asutus, nagu rahaasjanduse komisjon, on seda tunnistanud, kuid sellegi peale waatamata otsitakse ja leitakse põhjusi, kuidas seda seadust kõrwaldada. Pealegi ei ole walitsuse poolt esitatud uus seadus midagi muud, kui 1912 a. Wene seaduse tõlge ja tema on halwemgi weel kui 1912 a. seadus, mida wõis anda rahwale niisugune komisjon, kelle eesotsas oli Balti parun Tiesenhausen. Kuid see seaduse projekt on weel halwem kui Balti parun Tiesenhausen'i seadus.

A. Schulbach (töer.): Ma pean enne ettekantud motiividele weel ühe juurde lisama. Meie ei saaks ka wormilistel põhjustel seda seaduseelnõu mitte edasi arutada, sest et endine töökaitse komisjoni aruandja härra Johanson täna oma wolitused maha pani. Komisjon walis täna uue aruandja ja see ei saa juba tehnilistel põhjustel täna oma kohuseid täita.

E. Jonas (is.): Meil on mitu korda juhus olnud näidata, et Wabariigi Walitsus kõige jõuga katsub maha mätta neid seadusi ja seaduseelnõusid, mis eriti töö kaitseks on määratud. Kui nüüd haiguste wastu kinnitamise seaduse arutamise puhul wiimasel silmapilgul esinetakse uue seaduseelnõuga, siis ei tähenda see muud, kui selle seaduse uusi matuseid. Sel puhul tahaks siiski juhtida weel kord tähelepanu selle peale, et selle seaduse arutamisest, mis Riigikogu I lugemisel wastu wõttis, on osa wõtnud alguses Asutawa Kogu komisjonid, hiljem aga Riigikogu komisjonid ja täiskogu ise. Nii Asutawas Kogus kui ka Riigikogu komisjonides wõis walitsus omi seisukohti awaldada.

Ja seda ka tegelikult tehti. Walitsuse esitaja tegi parandus-ettepanekuid, mis pidid wastuwõetawad olema walitsusele. Pidi arwama, et need parandused olid ka lõpu-likud. Kuid selgub, et walitsus alles nüüd ärkab, kui see seadus komisjonis wastu wõeti ja Riigikogus I lugemisel läbi läinud — ning ei lepi oma paranduste ettekandmisega, waid esitab koguni uue eelnõu. Niisugust teguwiisi ei saa teisiti nimetada, kui töökaitse-seaduste saboteerimiseks walitsuse poolt. Meie rühm hääletab rkl. Schulbachi ettepaneku wastu. Meie nõuame, et seadus, mis esimesel lugemisel wastu wõetud, täna tuleks teisele lugemisele.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Schulbach'i poolt on järgmine ettepanek tehtud: „Töökaitse komisjon palub haiguste wastu ja emade kinnitamise seadust päewakorrast ära wõtta, kunni komisjon walitsuse poolt esitatud eelnõu kohta seisukoha wõtab. (Hääletatakse.) Wastu on enamus... (Hüüded: Palume hääled ära lugeda.) Nõutakse häätelugemist. (Loetakse hääli.) See ettepanek on saanud poolt 34 häält ja wastu 20 häält, — sellega wastu wõetud.

Sellega on käesolew päewakorrapunkt läbi. Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 6.45 min.

Peale waheaja algab koosolek kell 7.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

6. Awalikkude Hariduskommissiõndharidusliste joni aruandja J. keskkoolide Annusson (loeb): Awalikkude üldharidusliste keskkoolide seadus.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Keskkoolide ülesannete ja sihtide kohta tuleb läbirääkimisi § 1 ja § 2 arutamise puhul. Seal on ette näha, et lahkuminewaid ettepanekuid tehakse, mis meie keskkoolile mitte üldhariduslikku iseloomu ei taha kindlustada, waid kus meie keskkoolile peab kutsekooli iseloom

teatawal wiisil kindlustatama. Et aga pealkirjas lahkuminekuid ei tuleks, siis panen ette — esialgu jätta pealkiri otsustamata ja alles mõnede esimeste mõõduandwate paragrahwide wastuwõtmise järele tuleks pealkirja küsimus otsustada, esialgselt tema lahtiseks jätta... Ei saa? Noh, siis ma teen ettepaneku, et kolmandal lugemisel wõimalus oleks tarwilisi parandusi teha, nimelt: pealkirjast wälja jätta sõna „üldharidusliste“.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Annusson: Komisjoni nimel ei saa ma Riigikogu liikme Tõnisson'i ettepanekuga mitte ühineda. Kommisjonis arutati seda küsimust kaunis põhjalikult, kas puudutada siin otsekohele wõi kaudselt kutsekoole wõi mitte, ja jõuti otsusele, et käesolewas seaduses kutsekoole ei tarwitseks puudutada, kuna nende jaoks palju põhjalikumad eriseadused tarwilikud on. Näituseks oli Wabariigi Walitsuse poolt esitatud eelnõu § 31-ses ette nähtud, et wõib asutada erainelisi koole — seal olid üles tähendatud kommertsikoolid, seminaarid ja teised, — kuid komisjon arwas, et need on erikoolid ja nende kohta tuleb küsimust lahendada eriseadustes ning jättis sellepärast need sõnad eelnõust wälja.

Nii siis — komisjoni seisukoht on, et see seaduseelnõu peaks käsitama ainult awalikka üldhariduslisi keskkooles ja sellepärast ei saa ma mitte tehtud ettepanekuga ühineda.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Tõnisson'i poolt on ettepanek tehtud: pealkirjast wälja jätta sõna „üldharidusliste“. Asun hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) See ettepanek on saanud poolt 25 ja wastu 19 häält, — sellega siis wastu wõetud. Panen pealkirja parandatud kujul hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Wähemus on wastu, — pealkiri on wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson: Siin on trükiwiga, on kirjutatud „II (osa)“, peab olema „I. Kooli laad“ (loeb):

§ 1. Awalikkudeks üldhariduslisteks keskkoolideks nimetatakse riigi ja omawalitsuse poolt ülewalpeetawaid koole, mis selle seaduse nõuetele wastawad ja Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal walitsuse poolt kinnitatud keskkoolide wõrku on arwatud.

J. Tõnisson (rhw.): Panen ette § 1-ses sõnad „üldhariduslisteks“ wälja jätta järjekindluse pärast.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Annusson: Ma ei saa komisjoni nimel selle ettepanekuga muidugi ühineda, aga kuna Riigikogu on otsustanud pealkirjas seda sõna wälja jätta, siis tuleb järjekindluse pärast seda ka siin teha.

Juhataja K. Wirma: Panen esiteks rkl. Tõnisson'i paranduse hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Wähemus on wastu, — sellega on see ettepanek wastu wõetud. Panen nüüd § 1 hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 2. Awalik üldharidusline keskkool moodustab ühtluskooli teise järgu; tema ülesandeks on haritud kodanikkude kaswamine ja õpilaste ettevalmistamine kõrgematesse õpeasutustesse astumiseks.

Haridusminister H. Bauer: Austatud rahwasaadikud. § 2. on küll enam-wähem deklaratiivse iseloomuga. Ka on tõsi, et seaduses kõike ei saa deklareerida, nagu seda seadusandja ehk tahaks, aga siiski seatakse temas siin põhihood üles ja antakse, nõnda ütelda, põhitoon terwele seadusele. Walitsus leiab, et komisjoni redaktsioon natukene kuiw on, et tuleb rohkem wärskust ehk aatelikkust toonitada kooli laadi äranormeerimise juures ja sellepärast paneb walitsus selle paragrahwi kohta järgmise redaktsiooni ette:

§ 2. Awalik keskkool moodustab ühtluskooli II järgu. Keskkooli ülesandeks on anda noortele kõikkülgset kaswatust ja nende wõimetele ning kalduwustele wastawat haridust, wälja arendades noori isamaaliselt mõtlejaiks, ausaiks, harituiks ja teowõimsaiks riigikodanikkeks, kui ka ette valmistades kõrgemasse õpeasutusse astumiseks.

Wabariigi Walitsuse ettepanek toonitab just rohkem pedagoogilist külge. Ka isamaalist kaswatust tuleks siin toonitada mitte selles mõttes, nagu härra Martna siin kartis, et sellest hurraa-patriotism wälja areneks. Ka mitte selles mõttes, nagu endistel aegadel, kus sunniti palja peaga mööda uulitsaid marsima ja

„Boshe, tsarja hrani!“ laulma. Seda meil karta ei ole. Kuid koolil tuleb tingimata hoolitseda, et meie kooliõpetajad mitte awalikult, nagu see näituseks wabadussõja ajal juhtus, ajalootundides ei julgeks tunnistada, et neil mingit sümpaatiat Eesti wabariigi vastu ei ole. Meie ei tohi ka seda lubada, et meie kooliõpetajad awalikkudel koosolekul ei hõiskaks, et Eesti wabadussõda pole muud, kui kõige suurem jõhkrus maailmas. (J. Kana (töer.): Kes seda ütles?) Teie parteiseltsimees. Et meie riigihümni ainult siis laulma õpetatakse, kui õpilased tungiwalt seda nõuawad, küll aga „internatsionaali“ ja „punast lippu“, et pidulikkudel koosolekul mitte hirwitades istuma ei jäädaks ja jalad laua alla ei sirutataks, kui meie langenud sõdurid püstitõusmisega austatakse. Niisugust iga inimliku kaswatuset puudust, niisugust toorust ei tohi meie Eesti kool mitte enam soetada.

Selle redaktsiooni vastu ei wõiks minu arwates midagi olla, sellepärast, et meie peame mõistuse hariduse kõrwal ka südameharidust toetama.

Juhataja K. Wirma: Sõna on rkl. Tõnisson'il.

Haridusminister H. Bauer: Ma eksisin, kuulsin nüüd, et härra Kana oli mulle wahele hüüdnud. Ma arwasin, et see kaugemalt akende poolt tuli ja minu wastus ei puutunud mitte härra Kana'sse, waid sinnapoole.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud. Siin on meil üks tähtsamatest seaduseelnõudest, mis meil ülepea wõiwad siin esineda, sest meie rahwariigi ehitamisel peame esimeses jones küll mõtlema oma rahwusriiklise jõu wäljaarendamise peale. Ja keskkool on just kutsutud sellel alal mõõduandwat osa etendama. Kahjuks aga esineb see seaduseelnõu wäljaspool kindlat kawa, mille järele tuleks meil oma rahwusliku kultuuri ja rahwusliku wäljaarendamise tööle seadusandliselt asuda. Siin on juba selle seaduseelnõu pealkirja järele kawatsetud seadus-määrusi wälja anda ühe üksiku keskkooli liigi kohta, nagu komisjoni aruandja seda seletas. Meil on kawatsusel teised seaduseelnõud, mis peawad põllutöökoolide korraldust aitama wälja töötada. Meil on seminaaride wõi kutsekoolide seadus olemas, kuid meil tuleb kahtlemata veel teiste kutsekoolide liikide kohta seadusi maksma panna. Seesuu-

gune kord aga ei wasta mitte meie keskkoolide wäljaarendamise mõttele ja huwile. Meie peame kõige pealt omale selgeks tegema, missugused sihid ja ülesanded peawad siis Eestis hüüdsõnaks olema. Kui meie ainult üldharidust paneme sihiks ja tähiseks, siis rändame meie tahtmata weel, nagu inertsiseaduse mõjul, ikka edasi nendel teedel, kus käimas oli awalik keskkool sel ajal, kui meie kuulusime Wene riigi alla. Seal oli see tõesti arusaadaw, et suur ilmariik katsus luua keskkooli abil omale niisugust juhtiwat kultuurilist kihti, kes wõiks rahwa ja riigi elus teatawaid ülesandeid oma peale wõtta. Siis oli ka üsna arusaadaw meie rahwusliku mõtte seisukohalt, et meil noored püüdsid wõimalikult keskkooli pääseda, et sealt siis edasi minna, sest keskkooli kaudu tõusid meie rahwa liikmed sotsiaalselt ja poliitiliselt sootu uuele seisukohale, omandati suuri õigusi ja eesõigusi hariduse teel. Nüüd kestab see wool keskkoolides edasi. Maalt kui linnast tuleb nii suurel hulgal küll poisslapsi, küll tütarlapsi keskkoolidesse, nii et see arw endisega wõrreldes õige tuntawalt on kaswanud. Haridusministeeriumi andmete järele on meil keskkoolides olnud minewal aastal 15.735 noort inimest ja see on olnud ainult keskkooli ülemates klassides, see tähendab — 7.—12. õpeaastani, nõnda, et keskkooli algklassid kunni 7. õpeaastani on juurde arwamata. Need kõik on suuremalt osalt keskkooli tulnud selleks, et sealt edasi minna ülikooli ja mujale kõrgematesse õpeasutustesse. Meie ülikoolis on praegu ülikooli andmete järele 1. juuliks üliõpilasi 2361, wabakuulajaid on 200, uusi õpilasi on juurde tulnud 876 ja peale selle weel üliõpilasi, kes immatrikuleerimata, kes ennast mitte õigel ajal ei ole üles annud — 150. See on wäga palju — kokku 3587, ehk ümmarguselt arwates üle 3500. Tallinna tehnikumis, mille tõstmist kõrgemate õpeasutuste hulka meil alaliselt mõnede poliitiliste erakondade poolt tungiwalt on soowitatud, õpib üle 600 noore inimese. Nii et meil üle 4100 õpilase on õppimas ülikoolis, ja tehnikumis, siia juurde tuleb weel arwata neid õpilasi, kes on wäljamaal õppimas, osalt õppides riigi stipendiaatidena, osalt omal kulul. Kõik need on kõrgemates õpeasutustes ja ülikoolides. Meie rahwaarw on nüüd ümmarguselt, niikaua kui rahwalugemine weel kindlamaid andmeid ei ole toonud, arwatud 1.250.000 peale. Soomes on rahwaarw ligi 3 korda nii suur, aga

üliõpilaste arw ei ole mitte suurem. Poli-tehnikumis on aga üliõpilaste arw hoopis wäiksem. Daanis on üle 3½ miljoni elanikka, see on tublisti 2½ korda rohkem kui meil on. Seal on ülikoolis läbistikku umbes 2000 üliõpilast; küll on seal teised kõrgemad õpeasutused, nagu põllutöö-kool, ülikool, weterinäär-ülikool, poli-tehnikum wõrdlemisi rohkesti õpilastega täidetud. See just näitabki, kuidas seal on kõrgema hariduse olud wälja kujunenud Daani rahwa elunõuete kohaselt. Daanis on niihästi põllumajandus kui ka tööstus-kaubandus nii kõrgele wälja arenenud, et ta Skandinaawia maadest majanduskul-tuuri kui ka kaubandus-tööstuslise arene-misega esimesel kohal seisab. Nüüd kju-tame aga omale ette, et meil praegune wool ülikoolidesse ja keskkoolidesse mitte ei jää seisatama, oletame, et seal paar-kümmend aastat see inert ennast tublisti tunda annab, ja meil siis wabariigis lähe-matel aastatel keskkooliõpilaste arw kas-wab, ja kui ta ka walgub, jääb ikka 15. tu-hande ümber. Siis on igatahes 5. aasta jooksul ellu läinud õpilasi, kes seal õppi-sid, kui ka mõned enne lõpetamist, 20—25 aasta jooksul oleks siis 5 korda 15 tuhat, see on 75.000 keskkooli haridusega inimest. Kui meie ülikoolis iga wiie aasta kohta 3000 inimest arwame, siis saame seal wiie aasta jooksul 15.000 ülikooli haridusega inimest, tehnikumi kaswandik-kudest rääkimata. Nüüd teie näete ise, et meil arsta on linnades... (K. A s t (s d.): A r s t e i k k a.) Arsta on õigem, Teie aabits on weel liiga noor. (N a e r.) ... linnades ülikülluses, maal nendest aga suur puudus. See nähtus on huwitaw, et meil linnades haritlased kokku kuhju-wad. Waewalt saab ka tulewiku harit-laste hingeolus niisuur muutus sündima, et meie haritlased maale hakkaks wal-guma. Järjekult jääks selle 25% hulka, — niipalju on meil linnalasi, — suurem jagu meie haritlasi, kõrgema ja keskkooli haridusega, nii et meil siis tulewikus 100.000 haritlast linnas ümber jookseb. (N a e r.) Kujutage nüüd omale ette, et meie haritlased on wäga tähtsal mõõdul minewiku lapsed ja minewik on nendes kaswatanud tahtmise töökoormast waba-neda wõimalikult. Kehalisest tööst piü-takse kõrwale hoida, mis aga meie rahwa kultuurpaleuse juures õige ei ole. Wähe on neid haritlasi, kes walmis oleks tööd tegema. Siis on lugu nõnda, et need harit-lased keskkooli ja ülikooli haridusega, isegi tehnikumi lõpetajad, esimeses jones

juhtida tahawad, käsutada armastawad, ilma töökoormat enese peale wõtmata. Kui palju jätkub meil aga neid, keda käsu-tada, kui palju meil jätkub juhtimist. Selle miljon kahesaja wiiekümne tuhande hul-gas, haritlaste protsenti arwesse wõttes, õige wähe. Kui meie rahwuslik paleus selles mõttes täide läheks, siis peaks küll riigiwõim ja wälised korraldused appi tu-leva, et kindlustada meie haritlastele elam-iswõimalusi ja seisukorda. See peaks sündima aga suurte hulkade kulul. Sarna-seid illusioone meie teha ei saa, siin peame meie ümber mõtlema, ei aita miski rohi. Meie ei saa mitte selle minewiku wangis-tuse mõjul, milles meie põlw weel praegu, Eesti riiklust luua. Meie ei saa tõsist de-mokraatiat riigis sel wiisil rajada. Meie peame wälja minema seisukohalt, demo-kraatlist riiki luua ja kõik wastupidised woolud ja wastupidised hingeolud eita-wad demokraatlist Eesti riiki. Meie peame kujundama riiklise korra oma sotsiaal-ses elus, mis mitte ei oleks rajatud üle-mate kihtide eesõiguse peale, waid meie rahwuslik paleus peab olema loow töö, iga rahwa liige peab olema loow tegur meie kultuurilises ja kultuurmajanduslikes eius. Ilma selleta ei saa meie edasi. Meie peame katsuma oma rahwast, iseäranis kaswawaid noori, wälja arendada üldhariduslisel teel, nende loomewõime pool-est. Siin on teises paragrahwis öeldud, keskkooli ülesanne on haritud kodanikka kaswatada, nõnda kõlab see komisjoni redaktsioonis. Nüüd oleks esimene asi enesele selgeks teha, mis mõistetakse sõna „haridus“ all. Kui haridusminister siin seletab, et tema soowitab paragrah-wile deklaratiiw kuju anda ja kui tema ettepannud kuju õige pateetliseks läheb, siis ütleb see ikkagi wähe. Kuidas meie ka haridusmõistet wõtaks, selge on, et haridus peab olema sihitud meie noorte tah-tewõime, iseloomu wäljaarendamisele, kõlblusega, mis kõik selle tahte alla käib, kui ka wõimete wäljakujunemisele. Kui meie tahaks weel pearõhku panna keskkoolis kaswatamise peale, siis tõuseb küsimus — kas mitte ei oleks õigem seda paleust iseäraliselt käsitada ja wälja kujundada algkoolis. Seal on tõesti kas-watamise ülesanne esimesel kohal. Seal peab tõesti noorsugu ette walmistama mitte üksi waimliselt, waid ka hingeliselt. Keskkoolile seda aga ülesandeks teha oleks waewalt wastaw nendele nõuetele, mida elu ise awaldab keskkooli vastu. Meie ei saa mitte aastaid ehk õieti mitu-

teistkümnet aastat oma elust kulutada selle peale, et kaswatusliselt, teatawa mõju all, välja areneda. Keskkooli eas peawad meie rahwaliikmed iseäralikult välja kujundama oma wõimisi wormaalse oskamise poolest, muidu ei saa meie inimesed mitte tööga toime, mis neile majanduskultuur peale paneb. Kõik jutud meie rahwa majanduskultuuri tõstmisest ja töowiljakusest meie majandusliku seisukorra kindlustamiseks jääwad sisutaks, kui meil ei ole elawaid tegurid, kes seda tööd suudaksid kanda. Seal oleks küll tarwis küsida: kas see läheb korda, et meie oma awalikule keskkoolile anname nüüd esimeses jões ja õieti ainuüksi üldharidusliku iseloomu? Öeldakse küll, nagu komisjoni aruandja siin rõhutas, et selle seaduseelnõu kõrwal peab tulema terve rida teisi seaduseelnõusid, mille põhjal kutsekoolid eriseaduste läbi korraldatud saawad. Wõtame oma seadusandliku oskuse külje. Meil on praegu raske isegi tarwilikumaid seadusi välja anda ja nende väljaandmise kulud, isegi juba trükikulud kannaksid õige suuri summe. Meie kodanikud elawad praegu „Riigi Teataja“ warju all, mida palju keegi kuulnud, luge nud ega näinudki pole. Kõigis kultuurmaades maksab see seadus, et seaduse mitteteadmine ei wabanda ühtegi kodaniku. Tegelikult ei ole meie kodanikkudel mingisugust absoluutset wõimalust seadustega tutvuneda. Kui meie nüüd hakkaksime keskkooli alal seadusi looma nõnda, et kõrwati mitmed seadused jookseksid, üks korraldaks üldhariduslikka keskkooli, teine majanduslikka, kolmas tuleks tehnikakoolidega, neljas seminaaridega ning peale selle weel erakoolid igaüks oma statuudiga. Kujutage nüüd ette õieti seda seaduse raamatutki, mis kõiki neid paralleelseadusi eneses peab mahutama, ning seda jõukulutust kodanikkude poolt, et kõigi nende seadustega tutvuneda. Meie peame tõesti natukenegi ratsioonell ja mõistuse nõuete kohaselt talitama. Meie peame kokku hoidma oma jõudu ja aega, nii palju kui see asjale kahju toomata wõimalik. Kas ei oleks loomulik, et meie oma awalikkude keskkoolide seaduse niisugusel kujul välja annaksime, et tema ära määrab ühtlaselt seda, mis kõikidele kooliliikidele ühtlane on ja et need erimäärused, mis üksiku liigi kohta peaks esinema, oleksid, kas wõi paralleel ära tähendatud. Wõtame ometi kooli korralduse. Meil on üldine koolilaad wäljendataw õige väikeste eri-

nemistega lühikestes paragrahwides. Koolide asutamise ja ülewabidamise määrused on suurelt osalt ühtlased, olgu nad üldhariduslised koolid, kutsekoolid wõi mõned eriseloomuga keskkoolid. Meil ei ole ka suuremat wahet õpilaste kohta käiwate määruste poolest. Nii kui ametis olewate isikute poolest ei saa suuri lahku minekuid olla, nii on ka igal koolil, olgu ta mis tahes laadiline keskkool, juhataja, wõi direktor, selle abi, kooliõpetajad, klassi juhatajad jne. Siis oleks weel pedagogika nõukogu ja lastewanemate kogu korraldus kõikide koolide juures kaunis ühtlane ja määrus, mis nende üksikute joonte seaduses fikseerimiseks tarwis läheb peaks olema ühtlane. Selle asemel anname meie aga välja pika seaduse ühe liigi kohta ja tahame edaspidi sarnaseid välja anda teiste keskkooli liikide, nagu seminaaride jne. kohta. Sellepärast oleks otstarbekohasem käsile wõtta selle seaduse juures kõiki keskkooli ja waadata, kas ei oleks wõimalik nende kohta käiwaid uuendusi ja korraldusi juba käesolewas seaduses ühiselt wormuleerida. Kui teie sellest seisukohast katsute Riigikogu tööd kui ka muid aja ja jõu kuluseid ökonomeerida, siis näete, et meil mingisuguseid tarwidusi ei ole niisuguse palawusega asuda selle seaduseelnõu kallale ja maks ku mis maksab läbi wiia. Mispärast ei wõi mitte siin § 2-ses, aga iseäranis § 20-as, kus õpeainete ja õpekawade kohta juba natukene lähemalt kõnel dakse, juba natukene lähemalt ära tähenda neid keskkooli tüüpisid, mis meie rahwusliku kultuuri huwides ja noorsoo tulewiku seisukohalt tarwilikud on. Kui teie sedawiisi täiendate praegust eelnõu, et teie juurde wõtate tarwilikud erinemi sed, siis ei laieneks see seaduseelnõu kuigi palju, aga kasu sellest oleks kättesaadaw. Igatahes on selge, et juba lähemate aastakümnete jooksul peab Eesti keskkooli juures wäljaarenemine hoogu saama teatawas ameerikalismi mõttes. Ameerikas on suur osa keskkoolidest kutsekoolid. Mul ei ole praegu arwustikku käepärast, kuid umbes kakskolmandikku keskkoolidest on Ameerikas kutsekoolid. Meie peame põhjaliku kutsehariduse wõimaldamise ja selle süwendamise teele asuma. Mispärast ei wõi meie keskkooli korraldamise ja põhijoonte äramääramise juures just sellepeale rõhku panna, et igasugused kutse-keskkoolid wõiksid oma õpekawa selles seaduses kindlaks määrata. Käesolew seadus tunneb ainult kahte kesk-

kooli tüüpi, reaali ja humanitaar keskkool. Peale selle on öeldud, et võib awada ka üldhariduslisi keskkooli. See seletus, mida ladinlane nimetab „Contradictio in adjecto“ on siin iseloomustaw. Minu arust, kui kool tahab tõesti eriõpiaineline, see on kutseharidusline olla... (J. K a n a (töer.): P e d a g o o g i k a s o l e t e w i s t m a h a j ä ä n u d.) Teie pedagoogika on wist küll väga aukline. Ma ei ole sõjaajal pedagoogikaga küll tegemist saanud teha, aga wõin Teile ütelda, et hakkame kahekesi peale. (M. M a r t n a (sd.): E i m i t t e s i i n s a a l i s.)

Seal on see ettekujutus umbes nõnda sama, nagu üks üldharidusline spetsiaal kool. Kes loogiliselt ei mõtle, see võib ka teist moodi aru saada ja sellepolest kannatab ka see seaduseelnõu. Ometi ei wõi sellega leppida, et seadus umbkaudne ja udune on, waid tuleb selgelt kõik need eriasjad ära ütelda. Need ei ole eriainelise kooli korraldused, põhimõttelikud ega olulised, aga seda nad peaksid olema. Kõigi kutsekoolide tüüpisid ei saada wist praegu ette ära tähendada. See oleks ka asjata. Seaduses ei ole seda mitte tarwis, waid seadus annab ainult aluse, mille peal saadakse tegelikus koolipoliitikas ehitada ja välja kujutada seda, mis tarwilik on. Selle jaoks on haridusministerium kõigi hariduskogudega, on walitsus, on parlament oma elarwe õigusega, et mitte wesiwõsusid tõusta lasta, waid ainult seda välja arendada, mis tõesti meie rahwa haridusliselt seisukohalt tarwilik on. Kõigi selle peale waadates arwan mina, et meil sünniks see seaduseelnõu teisest paragrahwist peale anda hariduskomisjoni tagasi. Ma teen selle ettepaneku isiklikult. Mul oli wõimatu esimesest lugemisest osa wõtta. Seal ma oleksin põhjalikumalt oma mõtteid põhjendanud. Aga minu arust on küll nõnda, et kui meie nüüd tahame siin edasi minna ja nõnda nagu järjekindluse pärast, edasi arutada seaduseelnõu, sellepärast et ta esimesel lugemisel on wastu wõetud just sellel kujul, siis meil läheb pärast raskeks järk-järgult ümber kujundada neid paragrahwe, mis tuleksid teisiti wäljendada, kui meie tahame oma keskkoolile tõesti seda iseloomu anda, mis tal peaks olema, et meie rahwuslikka kultuurinõudeid rahuldada. Ei lähe see mitte läbi, siis peaks küll siin ette pandama, ja paneksin nagu teises järjekorras ette, et välja jääks teises paragrahwis nimetus „üldharidusline keskkool“. Nii oleks minu

ettepanek kahejärguline: esiteks — anda seaduseelnõu paragrahw teisest peale lõpuni hariduskomisjoni ümbertöötamiseks selles sihis, et meie awalik keskkool ei pea ainult üldharidusline olema, waid ühtlasi ka kutsekool, ja kui see läbi ei lähe, siis teises paragrahwis sõna „üldharidusline keskkool“ wälja jätta, et teiste paragrahwide juures siis wõimalik oleks parandusi ja täiendusi teha. Aga nii nagu nippeks-näppeks ma wõtan siin ühel wärdjal tukast kinni. (Üldine naer.) Ma arwan, et see rkl. Ernits'i arwele läheb. Tema esiti tõi selle soomlase „moodustab“ siia sisse. Meil „moodustawad“ nüüd kõik: kooliõpilased, siis nooremad büroo-jõud, siis õpetajad ja praostid, ja siis weel nüüd Riigikogu järjekindlalt; kõik ikka „moodustawad“ ja muidugi „käigu annawad“ ka, aga see on ikka Wene maiku. See Soome wärdjas on niisugune, et päris nii naiiw, nii loomuliku eestikeele tundega inimene küsib, et missugune hingeolu peaks meid waldama, et meie niisuguse wärdja seljas sõidame. Ma ütlen, et ma ei kõneleks sellest, aga igas seaduseelnõus kordub see sõna ja teie wõite kindlasti ütelda, et soomlane nüüd wist küll suur ladinakeele tundja ei ole. Kust ta selle sõna on saanud, kas sakslastelt wõi mujalt, aga soomlasele on ta wõõras. Tema „moodustan“ on aga nüüd meil ja meie oleme neilt wõõrsilt wõetud sõna wõtnud ja nüüd istutame teda ikka ja ikka oma liha ja luu kulul Eesti pinnale. Minu arust, kui teil sõnu ei ole, siis wõtke lihtsalt sõna „kujundama“. See sõna „kujundama“ ütleb seda, mis rootslane ütleb sõnaga „bilda“ ehk sakslane — „bilden“. Kujundamine ei ole kaugelt, nagu teie arwate, waid see on päris Eesti õuest ja minu arust ütleb see sõna nõnda selgesti selle mõiste ära, et iga maamees saab sellest aru, kui ta ehk seda sõnakuju enne ei ole kuulnud. See tüwi on meile nii selge ja sula, ja tema mõiste on nii käes kõikidel, et küsima peab, mispärast siis seda „moodustama“ waja on. See olgu ainult mööda minnes rewisjonile komisjonile. (M. M a r t n a (sd.): M e i e k o n s t a t e e r i m e s e d a.) Aga ma pean weel ütleva, et see awalikkude üldharidusliste keskkoolide seadus nii tõsine asi on, et tema nii nagu ekslik kuju ja ekslik korraldus meie rahwa kultuuripoliitikas, aga ka ühtlasi isegi meie majanduspoliitikas tagajärjerikkam on eitawas mõttes, kui see esmalt wälja näeb. Kui teil ka raske on, aga minu arust kaaluda wõiks te küll, kas

ei ole nüüd väikese ajakaotusega võimalik kaotada seda, mille kallal meie ilmaasjata jõudu kulutame Riigikogus, kui ka väljaspool Riigikogu.

J. Lattik (kristl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Mõtted, mis härra Tõnisson.... (N a e r.) Ei maksa kunagi ilmaasjata teist inimest puudutada. Mõtted, mis härra Tõnisson siin ette tõi, on nii laia ulatusega, et neid oleks pidanud juba waremalt hariduskomisjon arvesse võtma ja seal juba välja töötama niisugune põhikiri ehk kawa, mis wast üldiselt sihtjoone, mõtteid, teesid oleks näidanud, kuhu need keskkooli haridusega isikud oleksid püüdnud. Aga et siin juba seaduse arutusele on mindud, seaduse II lugemine praegu käes, siis katsun mina ainult neis piirides § 2 arwustada ja ettepanekut kaitsta, mis haridusminister tegi. Nagu teada, on juba walitsuse ja hariduskomisjoni ettepanekutes lahkkelid. Juba alguses ei ole leitud ei kooli sihtides ega eesmärkides üht joont, arusaadaw, et seda ühist keelt ei wõi seaduseelnõu lõpul leida. Kui seaduseelnõu esimesed paragrahwid ära tähendawad sihti, eesmärki ja laadi, mida nad kätte tahawad saada, siis öeldakse selgesti välja, mida kätte saada tahetakse, kuigi neid elus just kätte ei saada, kuid eesmärk, mille poole püütakse, on kõrge. Hariduskomisjon on nimetanud oma üldhariduslikes keskkooli eeskawas, et kooli eesmärk oleks kaswatada õpilasi nii, nagu meie neid näha soowime. Need peawad olema haritud inimesed. (O. S t r a n d m a n (töer.): H a r i t u d k o d a n i k u d!) Kodanik on senni ajani ikka ka inimene olnud. Selle üle waielda on mõttetut, sest teisi olewusi selleks ei loeta. Kui nii lühidalt ära on öeldud selle seaduse iseloom, et haritud kodanikka tahetakse kaswatada, see tähendab, neile kätte õpetada neid kogemusi, neid teadmisi, mis kool neile annab, siis on minu arwates ikka sellest veel wähe. Üks Ameerika kaswatusteadlane kõneles sellest maast, millest rkl. Tõnisson rääkis, kus tehnilisi koolisid nii wäga palju olewat, öeldes, et kui kooliõpetaja kõrgemast koolist ainult nii aru saab, nagu oleks kooli ülesanne ainult teadmiste edasiandmine, siis on niisugune kooliõpetaja käsitööline, aga kui kooliõpetaja nii oma ülesannetest aru saab, et kool peab teadmiste kõrwal ka kaswatama, siis on tema kunstnik. Lugupeetud rahwasaadikud! Kui meie nii tähtsat seadust arutame, siis peaksime meie selle

ameeriklase sõnadesse süwenema. Meie teame, et mitte ainult meil, waid üle ilma on ülesehitamise töö käimas, usume meie ju kõik, et häwitamise töö möödas ja iga rahwas katsub üles ehitada oma riiki. Seal ei ole tarwis ainult inimesi, kes hästi oskawad oma tööd, seal on kindlasti tarwis inimesi, kes ka wastutust kannawad selle eest, mis nad teewad. Ja seda peame meie kindlasti siin parlamendis otsustama, mida meie oma tulewase keskkooli lõpetajate käest nõuame. Kas meie paneme neile ka muid nõudmisi ette, wõi lepime ainult sellega, et neil keeled käes on, ning saadaksime neid siis elusse. See pole saladus, et praegune keskkool on sagedasti algkool. Praegune keskkool on pärit wenelaste käest, kannab sedasama kuju ja meil pole veel ükski seadus näidanud keskkooli eesmärke ja sihtsids, mida õieti keskkooliga kätte tahetakse saada. On waieldud nende sihtide üle ja ma arwan, lugupeetud rahwaesitajad, et see edaspidi niisama jääb. Wõi ütleb parlament, rahwaesitus selgesti ära, mis tema tulewastelt, haritud riigikodanikkudelt nõuab, kas ausust, kodumaa armastust ja kõlblustunnet, mis kindlasti igal haritud kodanikul peaks olema. Toetan haridusministeeriumi poolt wormuleeritud paragrahwi, mis peaks olema nii redigeeritud, et tal oleks laiem mõiste ja laiem iseloom. Kui meie jätame seda edaspidi ainult lastekaswatajate ja kooliõpetajate otsustada, siis ei oleks nemad rahul, sest nende raske ülesanne tuleb rahwakooli iseloomust ära määrata, kuna parlament selle üle täiesti waikinud on. Ja ei wõigi süüdistusega tulla, et üks kooliõpetaja seal seletab, et ei olegi waja kaswatada, waid parem on oma teadmistega wõõrsile rännata ning seal rohkem raha teenida. Seda peaks parlament kindlasti otsustama, kas peab keskkool oma kaswandikkudesse veel peale teadmiste ka isamaarmastust süwendama.

W. Ernits (sd.): Et meie keskkooli juures nii mõndagi arwustada on, see on ju õige, kuid seda ei tohi ometi mitte nii teha, nagu härra Tõnisson seda tegi, nagu tahetakse nüüd keskkooliga kergemat elu ja muid teisi eesõigusi kätte saada, kergemalt, nagu endise Wene kooli ajal. Pean ütlema, et praeguse kooli hindamine peab hoopis teistsugune olema. Wanasti oli keskkooliõpilane wäga haruldane asi, üliõpilane oli juba wäga suur

asi. Praegune keskkooliõpilane on seda sama nüüd, mis endine rahwakooliõpilane, kuna nüüdne üliõpilane on umbes seesama, mis endine keskkooliõpilane on. Hädaohtu seal mingisugust ei ole. Et see nüüd suurt tööpõlgamist tähendaks, seda praegusel ajal karta ei ole. Kui kool on lõpetud, on inimestel tarwis ikkagi tööd teha ja tööd leiawad nad ikka. Hädaoht on see, et kui kord tulewikus Wene-maale minek tuleb, et sinna väga palju inimesi ära läheb, muid reaalseid hädaohtusid siin karta pole.

Mis aga sõnasse „moodustama“ puutub, siis ei ole kellegi argument, kas sõna saab tarwitada, wõi ei. Härra Tõnisson kõneles selle üle siin väga pateetiliselt. Peab aga ütleva, et maitse üle waielda ei saa, siin wastuargumenti tuua ei saa. Siin wõib mõõduandew olla ainult hulgaline subjektiivne tunne, mitte aga ainus isik. Sõna „moodustama“ on Soome keeles Germaani laen, kuid seal on ta ladina keelest wõetud. Ei ole sugugi nii, et ta Germaani laen on. Ühtlasi peab tähendama, et sõna „mood“ on ju ka Eesti keele sõna. Sõna „kujundama“ — sellel on juba teine tähendus, tähendab millegile asjale kaju andma. „Moodustama“ ei tähenda sugugi pika talituse tagajärge, pikalise kujundamise tagajärge. Igatahes sõna on praegu käimas, on üldiselt tarwitataw, ja mõõduandew ei ole siin ainult härra Tõnisson'i subjektiivne wastikuse tunne.

Haridusminister H. Bauer: Ma tahtsin ainult paar sõna härra Tõnisson'ile tema seletuse peale tähendada. Härra Tõnisson ütles, et kaswatusline motiiv peaks olema ainult algkooli-seadusel, kuid keskkooli-seadusest peaks tema välja jääma. (J. Tõnisson (rhw.): Ega ma seda ei eita.) Minu arwates on pedagoogiliseks tööks keskkoolis just paras aeg, kus noor inimene välja areneb. Õpiwad ju keskkoolides neljateistkümneme kunni üheksateistkümneme aastased noored inimesed. Ainult siis wõime riigile teowõimsaid kodanikke saada, just niisuguseid, nagu neid härra Tõnisson tahaks näha, kui meie noori inimesi keskkoolides kaswatame. Ühendada kutsekooli ja keskkooli seadusi, on praegusel ajal väga raske. Seda wast wõiks ehk paari aasta pärast teha. Praegusel ajal on meil kutsekoolid korraldamise ajajärgus, ja seda mitte ainult meil, waid ülepea terwes maailmas on nad ümber muu-

tumas. Meil seda enam, sest meil ei ole weel nimetatud koolid, kui tüübid, wälja kujunenud. See wõtab weel paar aastat aega, enne kui meie teatawa sihi kätte saame. Suurtes wanades riikides on kutsekoolidele täiesti teine joon antud, neis antakse täiendawat kutseharidust õige kitsal erialal. Meil on teine kawa, praegu ei ole weel wõimalik sellega esineda, see wõtab weel natuke aega. Nii tuleks meil, nagu tähendasin, keskkooli-seadusega weel aasta ehk paar oodata, ehk tuleks wäljaantud seadus aegajalt lappida, nagu aeg seda nõuab. See ei oleks aga mitte soowitaw. Ülepea oleks keskkooli-seaduse ühendamine kutsekooli omaga õige raske, sest keskkooli tähtsam siht on ettewalmistus ülikoolile, ehk juba spetsiaal hariduslisele koolile.

J. Tõnisson (rhw.): Härra haridusminister seletas, et olewat raske ühendada mõlemaid wõi mitme kooli tüübi kohta käiwaid määrusi, nii et tuleks wast seaduseelnõuga paar aastat oodata. Kui meil seda karta oleks, siis ma küll ei hakka kõnelema seesuguse mõtte poolt. Meil on kutsekoolide harud juba ette nähtud, mida ka härra haridusminister ise tunnistas. Harud on aga mitmekülgsed. See oleks väga ühekülgne, kui meie juba nüüd seaduses hakkame ära määrama, mida üksikasjaliselt õpekawasse wõtta, nii näituseks isegi wõõraste keelte poolt, et meil seal öeldakse, esimene wõõras keel on ingliskeel wõi saksakeel. Kas teie teate, kui teie hakkate nii seadust tegema, et teie juba tegelikult õpekawa seaduses kindlaks teete, siis wõtate teie oma koolipoliitikaga koolilt üldse igasuguse painduwuse, elastitsiteedi, igasuguse tegewuswabaduse. Ei saa mitte ikka seadusandliselt ära määrata, missugune keel koolis esimene on, peab kaks keelt olema. Aga tõesti, kui teie selle määruse maksma panete, siis jätaksite teie Helmholtz'i ehk mõne teise suure mehe ukse taha, et ei oska keeli, ei saa keeltes edasi, ei jõua kahte keelt õppida ehk ta pärast küll tõuseks ilmakuulsaks. Kui teie mitte ei anna wõimalust annete kohaselt noortele õppida, siis teete teie seltest keskkoolist väga ühekülgse asutuse. Mispärast on siis wõimatu üksikute aluskujude, alustüüpide wäljaarenemine. Mispärast on tarwis siin nii statuuaarselt, nii põhikirjalikult ära määrata üksikuid asju, kui teil üldised jooned on ära märgitud. Siis wõite teie neid jooni niihästi üldjoo-

neliste kui ka kutsekoolide kohta juba nii wormuleerida, et nende kokkusidumine mingisugust raskust ei tee ja nende käsitlemine ei ole kuidagi takistatud. Nõnda, et minu arwamine on siin täiesti ainult eelarwamine ja näitab ainult nende sisemiste wastolude järele, mis sel eelnõul on, et wastupidine seisukord täiesti võimalik oleks. Minu arwates ei oleks ainult tarwis neid küsimusi arutama hakata üldisel koosolekul, kus meie saja inimesega peame leidma midagi ühist, waid see peaks komisjoni töö olema, ja see töö ei käiks temal mitte üle jõu. Et komisjon seda seisukohta pole käsitanud, waid on selle kõrwale jätnud, sellepoolest oleksid tänased waidlused huwitawad. Kuidas tuleb siis selle peale waadata, et kas on komisjoni enamus õigustatud wälja arendama keskkooli ainult üldhariduslise keskkooli seisukohalt, wõi on ometi soowitaw, et walitsus siin teisele seisukohale asub. Kui üldistel läbirääkimistel selgub, et wastupidine seisukoht õigustatud on, mispärast ei wõi meie siis mitte anda seda seaduseelnõu uuesti läbiwaatamiseks komisjoni, et tema siis arwesse wõtaks Riigikogu enamuse soowisid, siis oleks tal rohkem juhtnõõrisid, nagu tähti silma ees, mille järele ta wõiks käia.

O. Strandman (töer.): Austatud rahwasaadikud. Riigikogu liige härra Tõnisson rääkis palju aja kokkuhoidmisest, et meie seadusi wälja anneme, mida ei jõua trükkida, ei jõua läbi lugeda. Nüüd aga tuleb wälja, et meil 1½ wõi 2 aastat seaduseelnõu on arutatud ja nüüd korruga leitakse, et seal tühja tööd on tehtud, et ei oleks mitte pidanud seaduseelnõu wälja töötama ainult üldharidusliste keskkoolide jaoks, waid kõikide keskkoolide jaoks korruga. Ma pean ütleva, et kui see võimalik oleks, siis wõiks ka tühja tööga leppida, kuid härra Tõnisson ei suutnud selgeks teha, et tema mõte on läbiwiidaw. Asja wõiks ju teistwiisi korraldada. Kui kutsekeskkoolide määrustel selles eelnõus ettenähtud paragrahwidega palju ühtlust on, siis on wäga lihtne, ütleva kutsekoolide seaduses, et nende kohta maksawad need ja need üldkoolide seaduse määrused ja asi on lahendatud. Nii talitatakse harilikult ja siis ei pruugi meil mingisugust töötakistust teha. Niipalju, kui mina tunnen, on igal maal iga koolitüübi jaoks wälja antud eriseadus. Haridusminister ja hariduskomisjon peaksid seda paremini

teadma. Selle seaduse arutamise edasilükkamine paistab täiesti wõimatu ja põhjendamata olewat.

E. Martinson (sd.): Juba algkooliseaduse arutamisel tähendasin, et see ei ole õieti põhimõtteliselt ideaalne kord, et hakatakse ühele koolile enne seadust looma, kui üldine seadus kõikide koolide kohta wälja antud on. Nii, et põhimõtteliselt sellele seisukohale, mida rkl. Tõnisson esitas, ei saa vastu waielda. Seaduse konstruktsioonilisest küljest oleks see loomulikum, et üldised määrused enne wälja antakse, siis wõiks pärast iga üksiku seaduse puhul ära tähendada need jooned, mille poolest tema ühest ehk teisest seadusest lahku läheb. Kuid meie ei kirjuta siin seadusi mitte sellel sihil, et meie seadused hästi siledad saaks oma wälise ühtluse poolest, et nad oleksid kokku seatud, nii ütelda filosoofilisel alusel, waid meie kirjutame oma seadusi elu tarwis ja elu nõuab seda, et meie pidime enne algkooliseaduse maksma panema. Samuti on ka wäga suur tarwidus elus keskkoolide seaduse järele. Meil on palju pedagoogilisi ja koolikorralduslisi küsimusi lahendamata, mis just ootawad keskkooliseadust. Kas aga üldise keskkooliseadusega on võimalik ühendada kutsekooli seadust, see on täiesti küsitaw. Mina küll ei ole sarnast kooliseadust näinud, ja ei tea kas ta kusagil on olemas. Aga ma olen küll mõne maa kooliseadusi näinud, kus on seminaaride kohta oma eriseadus, kutsekoolide kohta oma eriseadus jne. Teame ju, et Wenemaal olid üksikute koolide kohta oma eriseadused olemas — seaduste kogu XI köites. Muidugi ei saa seda korda ideaalseks pidada. Meie ei saa juba tehnilistel põhjustel kõikide koolide seadusi korruga wälja töötada, sest meil ei ole mitte hariduskomisjonis kõikikülgeid asjatundjaid, kes, näiteks, tunnawad merikooli, kunsttööstuskooli, käsitöökooli ja mis nad seal kõik olla wõiksid. Walitsus ei ole ka sellesarnast eelnõu esitanud, tema kawatseb ka teist rada mööda käia. Teisest küljest on praegu kultuurilmas koolide korralduses õieti suured ja põhjapanewad reformid käimas ja waieldakse ühtepuhku, missugune kuju neil peaks olema. Eesti ei saa ju mitte pedagoogilise mõtte eesrinnas käia, et tema ilmtingimata peaks looma koolikorralduse, mis kõigiti ideaalne oleks, ka konstruktiivsest küljest. Seda ei saaks meie ka puhttehnilisest küljest mitte, sest

meil ei ole nii kõikkülgsete kogemustega isikuid. Teoreetiliselt meie ehk wõiksime sarnast kooliseaduse loomist ette kujutada. Mina arwan, et see seadus, olgugi, et ta konstruktsiooni poolest mingisugune ideaal ei ole, ometi väga tarwilik on ja toetan seda, et meie selle seaduse arutusele asume.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Annusson: Tehtud ettepanekutest oleks kõige kaugemale ulatawam rkl. härra Tõnisson'i oma, et eelnõu tuleks komisjoni tagasi anda. Osalt rääkis selle wastu juba rkl. härra Martinson ja ma wõin täiesti nende põhjendustega ühineda, kuid ma seaksin omalt poolt küsimuse üles, kas on hariliku kodaniku seisukohast tarwilik ja otsarbekohane sarnast seaduste koondamist läbi wiia, nagu rkl. Tõnisson siin ette pani. Ma tean, et on tegemist olnud mõnikord sarnaste üldiste kooliseadustega ja seal on kaunis raske üles otsida neid punkte, mis teatawa eriala kohta käiwad. Ühes ja samas punktis on kõiksugused märkused ühe asutuse wõi ühe tüübi kohta, ja lõppude lõpuks, kes ei oska seadust käsitada, jääb jänni. Hariliku kodanikuga juhtub seda tihti. See oleks üks seisukoht. Teine seisukoht, mida arwesse tuleks wõtta, on see, et meil on nii seaduste kui ka koolide loomine praegu käsil ja iga koolitüüp on weel praegu wälja töötamata. Kui meie nüüd niisuguse üldise seaduse looksime, siis tuleks warsti awalikuks, et kord ühe, kord teise kooli kohta käiwat punkti muuta tuleks, nii et see asja õige keeruliseks wõiks muuta. Palju lihtsam oleks ajajärgul, kus alaline muutmine käsil, iga koolitüübi jaoks oma seadus luua. Ükskord, kui need koolitüübid wälja kujunewad, wõiks ehk üldist seadust walmistada. Nii, et ma ei saa ühineda selle ettepanekuga, et see seadus komisjoni uuesti tagasi antakse.

Mõne märkuse peale, mis siin tehti, oleks tähendada, et hariduskomisjon sugugi ei kujutanud omale keskkooli nõnda ette, et sealt peaksid wälja tulema inimesed, kes tööd põlgaksid, olgu see waimeline wõi füüsiline. Hariduskomisjon ei pidanud tarwilikuks kõiki neid ülesandeid märkida, mis koolidel praegu olemas on. Selle koolitüübi kohta, mida praeguses eelnõus käsitatakse, on hariduskomisjoni arwamine, et see peaks kaswatama

haritud kodanikka. Mis aga on haritud kodanik? Arwatawasti on see isik, kes teatud ühiskonnas eriüksusena awaldub ja seal neid ülesandeid täidab, mis ühiskond tema peale paneb ja mis tema wõimiste ja kalduwuste kohased on. Nii et selles mõttes ei ole wististi härra Tõnisson'i, härra Lattiku ja ka härra haridusministri kartus mitte põhjendatud, et käesolew eelnõu ei ütleks ära, mida keskkooli lõpetajalt oodatakse. Kui tahaksime põhjalikult neid andmeid saada, siis peaksime ka Wabariigi Walitsuse poolt esitatud paragrahw mõnegi lause ja sõnaga täiendama. Wõib olla peaksime seal rohkem sotsiaalsest küljest kõnelema. (Saalis kustuwad lambid.)

Juhataja K. Wirma: Kuulutan waheaja. (Paari minuti järele läheb walgeks.) Koosolek kestab edasi. Sõna on aruandjal.

Aruandja J. Annusson: Tahtsin weel tähendada, et praegune seisukord, kus meil nii keskkoolides, kui ka ülikoolides õige palju õpilasi on, mitte täiesti loomulik ei ole. See tuleb aga küll sellest, et meil kooli korraldus ei ole täielikult läbi wiidud. Meil on enne ainult üldhariduslikka koolisid olnud ja on neid ka tagant järele awatud. Nüüd on meil rohkem hakatud ka kutsekoolide peale rõhku panema, aga kahjuks ei ole weel rahwas kutsekooli tähtsusest aru saanud. Põllutöökoolid, näituseks, seisawad meil osalt tühjad, tehnikumis ei ole seda arwu õpilasi, millest siin härra Tõnisson kõneles. Nähtawasti on üldhariduslised koolid väga populäärsed. Niikaua, kunni õpilasi ühele wõi teisele erialale ei juhita, wõiks sarnane seisukord weel kaua edasi kesta. Selleks on aga tee olemas, kuidas asja parandada. Wististe on ka käesolewas seaduseelnõus, seda wõimalust ja tarwidust arwesse wõttes, esimeses paragrahwis öeldud, et Wabariigi Walitsuse otsusel kinnitatakse keskkoolidewõrk. See keskkoolidewõrk on see süsteem, mille järele tahetakse suuremat ehk vähemat arwu kodanikka üldhariduslistes keskkoolides kaswatada, nii, et praegune seadus sugugi ei takista koolipoliitikat nii ehk teisiti juhtimast. Wahest oleks aga siiski enne, kui see paragrahw wastu wõetakse, tähtis seletada, mis mõtleb hariduskomisjon eriainelise keskkooli all. Härra Tõnisson tähendas küll, et seesmine wastolu sellest seadusest näha on, nähtawasti aga ei pidanud härra Tõ-

nisson silmas mõnesugust koolikorraldust, mis Euroopas kui ka Ameerikas ühes ehk teises kohas on läbi viidud, küll mitte väga rohkearvuliselt, kuid siiski teoreetiliselt põhjendades. See, mida nimetame siin eriaina, ei tarwitseks siin mitte olla kutsekool, vaid nagu ma esimesel lugemisel tähendasin, oleks õpetus koondatud siin eriala ümber. Isegi wõiks nõnda mõelda, et sarnastes koolides õpetamine läheb hoopis teisest üldhariduse põhimõttest välja. Muuseas tähendas üks tähtsam kaswatusteadlane — Kerschensteiner, et väga palju õpilasi ei jõua just sellepärast edasi, et nende mõistust õppimise juures väga palju koormatakse ja õpilase mõistuse arenemine ei jõua nii kiirelt edeneda. Ühel õpilasel areneb mõistus warem, teisel hiljem, ühel areneb see enam teoreetiliste teaduste, teisel aga praktiliste kogemuste põhjal. Sellepärast on mõeldaw niisugune keskkool, mis pakuks tehniliste teaduste abil haridust. Katsutakse õpilast üldise hariduse eriosadega, näituseks matemaatika ehk loodusteadusega tutvustada tehnika põhjal. Wõetakse aluseks mingisugune tööstus, kus käsitöö wõi põllutööga tegemist on ja nende ülesannete waral, mis see wõi teine ala pakub, katsutakse näidata üksikute teaduste tarwitamist, matemaatika, füüsika, keemia ehk loodusteadusega tutvustamist. Selle tagajärjel areneks õpilase mõistus ja tema wõiks teatud aja järele needsamad teadmised, mida saadakse suuremalt osalt wahest teoreetiliselt, praktiliste kogemuste põhjal omandada. See on õieti üks wõimalus eriaineliste koolide loomiseks; wõime neid ka weel wast teisiti kawatseda, kuid mina arwan, et niisuguste tüüpide loomise küsimus on rohkem meetodiline külg, kui seadusandlase tegewuse ala ja sellepärast on sarnane wõimalus selles eelnõus üles tähendatud, ilma, et seda oleks detailselt käsitada hakatud. Nii siis, ettetoodud põhjendusest järgneb, et käesolew paragrahw wõiks oma kuju, kui ka sisu poolest wastuwõetaw olla ja komisjoni nimel ei ühine ma tehtud ettepanekutega.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu liikme Tõnisson'i poolt on kõige pealt ettepanek tehtud: „Seaduseelnõu § 2 ja järgmised paragrahwid lõpuni anda hariduskomisjoni, kellele ülesandeks teha seaduseelnõu üksikuid paragrahwe nõnda välja kujundada, et meie awalik keskkool wõiks üldharidusliku kui ka kutsekoolina

nõnda välja areneda, et tema wõiks Eesti rahwa üldise ja majanduslise kultuuri nõuetele wastata.“ See ettepanek tuleks kõige esiteks hääletamisele, sest kui see wastu peaks wõetama, siis langeb teiste paragrahwide hääletamine ära. Peale selle on Wabariigi Walitsuse nimel haridusminister teinud järgmise ettepaneku: „§ 2. Awalik keskkool moodustab ühtluskooli II järgu. Keskkooli ülesandeks on anda noortele kõikkülget kaswatust ja nende wõimetele ning kalduwustele wastawat haridust, välja arendades noori isamaaliselt mõtlejaiks, ausaiks, harituiks ja teowõimsaiks riigikodanikkeks, kui ka ette walmistades kõrgemasse õpeasutusse astumiseks.“

Peale selle on rkl. Tõnisson'i poolt parandus tehtud komisjoni redaktsiooni juurde, kui see wastu wõetud saab:

„Wälja jätta sõna: „Üldharidusline“.

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Enamus on wastu, sellega on rkl. Tõnisson'i ettepanek tagasi lükatud.

Järgmised on haridusministri ja komisjoni ettepanekud. Need on õieti paralleel-ettepanekud. (O. Strandman (töer.): Teksti järjekorras hääletada.) Ollakse nõus teksti järjekorras. Siis panen kõige enne haridusministri poolt ettepanendatud teksti hääletamisele ja kui see peaks wastu wõetama, siis langeb komisjoni ettepanek ära. (Hääletatakse.) Mul näib, et enamus on wastu. (Hüüded: Ära lugeseda.) Palun uuesti, (Loetakse hääli.) Haridusministri poolt ettepanendatud tekst on saanud poolt 24 ja wastu 28 häält, sellega tagasi lükatud. Nüüd panen rkl. härra Tõnisson'i paranduse hääletamisele, et § 2. jätta välja sõna „üldharidusline“. Sõna on hääletamise korra kohta rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer.): Kui ükskord on juba wastu wõetud, et sõna „üldharidusline“ välja jääb, siis läheb see parandus loogiliselt ka juba teistes paragrahwides läbi ja ei ole tarwis enam hääletada, vähemalt on meil ennem ikka nii olnud... (J. Tõnisson (rhw.): Ma wõtan siis oma ettepaneku tagasi.)

Juhataja **K. Wirma**: Panen rkl. Strandman'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu on wähe-

mus — ettepanek on wastu wõetud, nii et sõna „üldharidusline“ paragrahwist wälja jääb. Nüüd panen § 2 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawana musega wastu wõetud.

Aruandja J. Annusson (loeb): § 3. Awalik keskkool on emakeelne, ilma usuõpetuseta ja maksuta.

Märkus 1: Õpilaste emakeel arwatakse nende rahwuse järele.

Märkus 2: Lapsed, kelle jaoks ei ole korraldatud emakeeles keskkooli, wõivad saada õpetust muukeelses koolis. Muil juhtumistel wõib laps mitte-emakeelses koolis õppida ainult mõjuwatel põhjustel, mida otsustab kohalik maakonna wõi linna kooliwalitsus.

Ma palun siin märkus 2 rida 3 parandus teha: „muil“ asemel lugeda „neil“.

J. Tõnisson (rhw): Austatud rahwasaadikud! Siin on nüüd õige laiaulatusline sõna: „maksuta“. Maksuta peab meie keskkool olema. See on ju tõesti ilus sõna ja kõikidel meil südamest õeldud, käib meie kultuurrahwa paleusega ja meie hariduspüüetega täiesti kokku. Muudkui ma kardan, et kui meie selle sõna wastu wõtame, siis meil riigi eelarwe teostamisel wäga suuri raskusi tekib. Kaheksakümmend kaks eestikeelset keskkooli ja siis weel teisi vähemusrahwuste keskkooli ülewal pidada — kuulge, meie ei jõua seda mitte! Maksumaksjad hakkaksid põhjendatud kaebtustega esinema, et meie liig deklaratiivselt oma seadusi teeme. Kui meil enne on seadusi siin wälja antud, mis omawalitsustele on suuri koormaid peale pannud, siis oleme tagant järele näinud, missuguseid suuri sekeldusi ja missuguseid raskusi see on kaasa toonud. Aga see üksik sõna tooks palju suuremaid raskusi ja sellepärast arwan mina, et ei wõi meie maksuta keskkooli praegu weel mitte wastu wõtta. Tulewikus, kui meie majandusliselt jõukamaks, wõib olla rikkakski läinud oleme, küll meie siis wõime maksuta keskkooli warsti maksmata panna. Aga nüüd — kas teie teate — oleks maksuta keskkool suur ülekohus laialiste rahwakihtide wastu, sest meie ei ole oma algkooli kaugeemale suutnud wiia, kui neljanda õpeaastani; ei ole koolimaju, ei ole õpetajaid, puudub raha.

Kui meie tahame ülepea oma rahwa kultuuri tõsta, siis on esimene asi ikkagi

maksuta algkooli eest muretsemine ja seal juures ka weel kehwestele õpilastele õpeabinõude ja toetuse andmine, et neile ülewalpidamise poolest õppimist wõimaldada. Kui meie oma algkooli saaks kuue aastani wälja arendada, oleks ka hea, see oleks ka juba suur wõitki. Aga meie lähema tulewiku paleus sihib ju kaheksaastase algkooli peale. Kui Schweitsis on üheksaastane algkool, siis on see nendele nii iseenesest mõistetaw, nad on uhked oma rahwakooli peale ja kui teie seal kellegiga kõnelete, siis teate, et iga mees rahwa hulgast on täiesti iseteadlik kodanik.

Eesti demokraatia ei saa muidu wälja areneda, kui et rahwakultuur oleks üldine ja et rahwakool oleks esimeseks teguriks rahwakultuuri tõstmise alal.

Meie wõtaksime maksuta keskkooli maksmapanemise teel suurte rahwahulkade käest wõimaluse tõsist rahwaharidust saada. Kui meil wähegi wõimalik, siis katsume käia seda teed, mis selles seaduses ette näidatud, kuid nüüd peame püüdma ainult nii palju, et andekamaid lapsi koolimaksust wabastame. Kaswastusteadlased ütlevad, et keskmiseandeli lapsi on pool kõigest laste arwust, see on 50%, üle keskmise 25%, alla keskmise 25%. Muidugi ei ole arwustik meil selles praegu weel mitte täitsa kindel, aga professor Põld tõendab, et see üldprotsent ka meil umbes sarnane on. Kui meie 25% õpilastele, see on andekamatele, prii kooli wõimaldame, siis ei raskenda see meie riigi eelarwet ja kui teataw osa andekewi, kes meil keskkoolidesse tungib, osalt maksulise kooli pärast keskkooli peawad jätma, siis ei ole see mitte nii suur õnnetus. Kui neil aga tubli algharidus on, siis lööwad nad elus ikka läbi. Minu arwates peame tegelikult maksuta keskkooli küsimuse küll kõrwale jätma, vähemalt esialgul.

J. Luiga (töer.): Austatud rahwasaadikud! Ma tahtsin oma rühma poolt mõnda märkust teha maksuta keskkooli puhul. Põhimõttelikult ei saa ju wastu kõneleda maksuta keskkoolile, aga pean tarwiliseks tähendada, et meil on terwishoiu seadused, mis riigilt suuri wäljaminekuid nõuawad. Meil on riigi hoolet ligi 12.000 waimuhaiget, juurde arwamata teised hoolekande alad, millede kohta seadused weel wälja töötamata. Kui meie nüüd maksuta keskkooli wastu wõtame, siis kahtlemata kannatab selle all ka meie

hoolekande ala. Kui meie edaspidi oma rahalist seisukorda rohkem fikseerime, siis wõiks ka maksuta keskkool teostatud saada. Esialgul aga seda paragrahwi ette pandud kujul wastu wõtta ei ole wõimalik.

Haridusminister H. Bauer: Ette pandud § 3 seisab koos kolmest osast. Seal on öeldud, et keskkool on emakeelne, ilma usuõpetuseta ja maksuta. Mis puutub emakeelesse, siis on ka Wabariigi Walitsuse eelnõus sama ette nähtud. Tarwis oleks ainult juurde lisada, kuidas otustada siis, kui wanemad on mitmest rahwusest. Siis peaks teataw kokkulepe olema, muidu wõib juhtuda, et üks wanematest last oma rahwusesse kuuluwaks ja teine oma rahwusesse kuuluwaks loeb. Siin peaks igatahes hariduse andmise juures lapse noores eas küsimus ruttu ära otsustatama, pärastpoole täisealisena wõib laps ise oma rahwuse kindlaks määrata. Mis puutub teise osasse, usuõpetusega kooli, siis teeb Wabariigi Walitsus ettepaneku paragrahwist sõnad „ilma usuõpetuseta“ wälja jätta. I lugemisel sai sellest õige pikalt ja laialt räägitud. Meie nägime, et kool meil wiimastel aastatel sellel alal katsepõlluks hakkab saama. Wene walitsuse ajal oli usuõpetus sunduslik, Kerenski ajal waba õpeaine, enamiaste ajal keelatud, okkupatsiooni ajal sunduslik, Eesti Wabariigi Walitsuse ajal on usuõpetus algkoolist wälja jäetud, keskkoolides — waba õpeaine. Kaugelt suurem osa meie rahwast on aga kindlasti sellele seisukohale asunud, et kool ilma usuõpetuseta ei wasta nende soowidele. Seda tunnistawad igalpool ärapeetud kongressid ja koosolekud, milledest osa wõtnud mitte üksi kiriklased, waid ka inimesed, kes kiriku wastu ükskõiksed. Wiimaste kohta ei wõi ju ütelda, et nad selle küsimuse juures oma südametunnistuse järele ei talita. Just maal elawa rahwa edumeelsem osa on õige suurt energiat üles näidanud, et usuõpetust jälle kooli saada. Iseasi on ju kirik, kirikuteenijad ja rahwa usutunne. Neid ei peaks mitte ära wahetatama. Kui tahetakse usuõpetuse asemel koolidesse eetika õpetamist sisse wiia, siis peaks selle juures silmas pidama, et eetika on puht teoreetiline õpeaine, teda ei wõi mitte õpetada alamates klassides keskkoolis, ta ei ole igatahes mitte see, mida meie usuõpetuse asemele wõiksimme panna. Ennemini wõiks tema asemel moraali õpetada. Mõnes kohas, näituseks

Prantsusmaal, läheb see isegi paroodiani. seal käsitatakse tihti küsimusi, mis mitte sugugi moraali ega eetikat ei puuduta. Seal on peatükid ja paragrahwid, kus õpetatakse, et peab käsi pesema ja puhas olema jne. See igatahes on wäga hea, aga ta ei ole mitte moraaliõpetus, ta on terwishoiuõpetus, ta on terwishoiuõpetus wõi hügieena. Just Prantsusmaal on wiimastel ajal õige energiliselt selle wastu üles astunud ja just niisuguse moraaliõpetuse wastu on Prantsusmaal wäga tugew wool olemas, kes moraaliõpetust sel wiisil, nagu teda nende juures käsitatakse, täiesti eitab. (M. Martna (sd.): Kas ta on nüüd tugewam kui 1914 a.) Seda ma just ei tea, aga igatahes pärast sõda on Prantsusmaal liikumine usu poole õige suuresti kaswanud. (J. Luiga (töer.): Mitte koolis.) Just ka koolis, seal ei rahulda see moraaliõpetus kedagi. Minewal korral ma tähendasin, et ka meil wõtawad keskkoolis 64% õpilastest usuõpetust. See ei ole mitte kunstlik arw, waid ta on matemaatiliselt wälja arwatud, ja siin on pealegi teada, et agitatsioon usuõpetuse wastu suurem on, kui usuõpetuse poolt. Ühes linnas, näituseks, wõtawad ühes koolis 100% usuõpetust, teises — 30%, ja kolmas kool selles samas linnas teatab, et ei ole sellepärast saanud usuõpetust anda, et ei ole ruumi, teised koolid teatawad jälle, et ei ole õpetajaid, ei ole lapsi, kes soowi oleks awaldanud usuõpetust wõtta, ja sellepärast tuleb nii madal protsent $\frac{2}{3}$ wälja. Kui tõesti igalpool oleks usuõpetuse poolt sama palju agiteeritud, kui tema wastu, siis oleks see protsent kindlasti palju suurem olnud kui $\frac{2}{3}$.

Esimesel lugemisel ma juba tähendasin, et meie õieti ei talita kui meie õige suure hulga wabariigi kodanikkudest, kes praegu igatahes wabariigi poolt on ja oma tööjõudu wabariigile ohwerdawad, eemale tõukame ja neid sellega wabariigi wastasteks teeme. Sest just praegu seatakse küsimus ülesse, et mis wabadus see on, kui isegi minu pühamaid tundeid katsetakse haawata ja mitte ei taheta nendele wastu tulla. Teie arwate, et meie ainukesed targad oleme. Aga teised Balti riigid on teisele seisukohale asunud. Meie teame, et peaaegu igalpool Balti riikides usuõpetus isegi kõigile õpilastele sunduslik on. Seda meie fraktsioon ega ka Wabariigi Walitsus sugugi ei soowita. Näituseks meie näeme seda Rootsis, Leedus, Poolas, Soomes ja Daanis. Daanis on usuõpetus

sunduslik ainult kiriku liigetele. Soomes on samuti usuõpetus sunduslik õpeaine, kuid seda antakse kooli poolt enamuse usutunnistuse liigetele luteri- ja apostlikuusu liigetele ja ilma maksuta. Lätis ei ole ta mitte sunduslik, aga seal on usuõpetuse andmine nii sisse seatud, nagu meie seda siin ette paneme, mitte sundusliku waid waba õpeainena. Kõik Balti riigid ja kõik meie lähemad naabrid on selles asjas meist palju kaugemale läinud. Kui mina suwel Helweetsias, meie kõige wanemas wabariigis, olin, siis rääkisin mina sellekohta ja seal panid mitmed wanemad pedagoogid imeks, et niisugune küsimus meil nii terawaks on läinud. Mulle tähendati, et see iseenesest mõista on, et selles küsimuses rahwale ja suurema hulgale wastu peaks tuldama. Mis aga tuleks siis wälja, kui meie seda rada käime, mis praegu ette on pandud? Meie näeme, et just laiemad rahwahulgad katsuwad oma hingelisi püüdeid teisiti rahuldada. Meie teame, et mitmesugused spiritistlikud ühinguud on asutatud, et suurematesse saalidesse „Estooniasse“ ja mujale rahwast murruna kokku tuleb, kui mõni jutlustaja ülesse astub. Meie teame, et mõnes koolis on usumäratsemine olemas, kus õpilased tunnistawad kahjulikuks ilmalikkude laulude laulmise. Siin on pidanud ministerrium ennast wahele segama ja seletama, et nii kaugele minek haiglane tundemärk on. Usulisi liialdusi on meil Wirumaal, Läänemaal, saartel ikka rohkem laiali lagunemas.

Kui usuõpetus keskkoolis saaks niisama pöranda alla aetud nagu ta algkoolis praegu on, siis ei wõida selle läbi keegi. Tahaks tähendada selle peale, mis härra Weiler minewal korral nii jalustrabawa faktina ette mõtles tuua: Rakweres, ühes keskkoolis, kus 95% olla usuõpetuse soowijaid, seal olla kedagi kingisseppa õpetajaks soowitatud. Mina wõin ütelda, et see mitte nii ei ole, et just seal, kus 95% soowiwad usuõpetust wõtta, et seal on usuõpetajaks magister theologiae — usuteaduse magister. Aga just ühes algkoolis, kus usuõpetus nõnda ütelda pöranda all on, seal on niisugune kandidaat ette pandud, kes mitte wastuwõetaw ei ole. Igatahes niisuguse usuõpetuse pöranda alla surumisega jõuame meie just wastupidisele sihile, kui seda härra Weiler ette tõi.

Siin härra Annusson tähendas oma kõnes, et terve õpetus peaks olema läbi imbinud kõrgemate mõtteawaldustega. Kahjuks ei ole meil mitte nii, kaua aega ei wõi

meie nii kaugele saada, et meil niisugused õpetajad oleks, kes härra Annusson'i ideaali wõiks täita. Meie 4000 õpetaja hulgas on kaugelt suurem hulk hädaõpetajaid, lühikeseajalistes kursustes, nii enam-wähem poolküpsest wälja lastud, ja et meil wäga jõudsasti koolielu edenes, tähendab, et meil palju koole asutati, pidid õpetajad kuidagi wiisi ette walmistatud saama. Peab ütleva, et meil suur osa õpejõududest keskkoolides kui ka algkoolides ei ole just mitte niisugused, nagu nad peaksid olema. Niisuguseid õpejõudusid, kes tõesti oleks läbi imbinud kõrgematest ideedest ja tuttawad koolitõega, on meil wäga raske leida. On juhtumisi, kus ühes maakonnas tuli 40 õpetajat just sellepärast, et nemad oma ameti kõrgusel ei seisnud, lahti lasta. See ei olnud mitte moraali pärast, waid just sellepärast, et nad ei olnud omal kohal... (W a h e l h ü ü e J. K a n a (tõer.) p o o l t.) ... ja just sellepärast, et nemad sugugi seda täita ei saanud, mis Teie, härra Kana, ka nendes soowiks näha. Igatahes nüüd õpetajat, kes praegu rahwa huwides, see tähendab just nii tööd teeks, nagu rahwas seda tahab, ei saa meie wist weel kümnel aastal näha. Seal on igatahes wõimatu kõrgematest mõtteawaldustest kõneleda.

Siis weel tahaks ühe asja peale tähelepanu juhtida — siin härra Annusson luges ette Ameerika kaswatusteaduse raamatust, kus selgus, et Ameerikas mitte moraaliõpetust ei ole, samuti ka usuõpetus koolist wälja on jäetud. Seda on härra Annusson kirjutanud ka „Waba Maas“, kui siin üks Ameerika kaswatusteadlane loenguid pidas, — see oli tänawu kewadel „Waba Maa“ nr. 195 wõi 105 — ma ei tea kumb ta on. Härra Annusson kirjutas umbes järgmist: „Kahe nädala eest pidas mr. Orr Tallinnas kaswatusteadlisi loenguid, milles toonitas, et Ameerika koolides ei õpetata ei moraali- ei usuõpetust ja et tema ka meie koolides usuõpetust ei soowita. Muidugi ei tähenda see, et meie kiriklased seda omaks wõtaksid.“ Et mina just sel loengul ka juhtusin olema ja pealt kuulasin, et midagi sarnast ei olnud, siis kirjutasin mina Ameerika mr. Orr'ile ja sain ka selle peale pikema wastuse, millest eestikeelses tõlkes ette loen. Loen ette tähtsamad kohad. Mr. Orr kirjutab: „Minu tähelepanu sai ühe ajalehe kirjutuse peale juhitud, kus seisis, mina olla ütelnud, et Ameerika koolides mingisugust moraalset kaswatust ega iseäraldi usuõpetust ei anta, ja ma olla soowitanud ka

Eesti kooli programmides usuõpetus välja jätta. Et see kirjeldus wale muljet wõib jätta, luban enesele lühikese seletusega esineda, kuidas Ameerika koolides usu- ja moraaliõpetust käsitatakse.

Tõsi on, et kiriku ja riigi lahusoleku, mitmesuguste usutunnistuste ja muude tõttu Ühisriikides dogmaatilist wõi üksikute usutunnistuste järele usuõpetust koolides ei õpetata. Õpetajad on aga kohustatud terawalt selle üle walwama, et nad midagi ei ütleks, mis ühe wõi teise useltsi poolehoidjat haawaks. Nähtawasti saab seal ateismi wõi muud usuwastast õpetust käsitada — sündmatuks peetud ja tagajärjeks oleks süüdlase õpetaja ametist wabastamine.

Kuna koolid wormilist õpetust mõne üksiku useltsi — sekti — põhimõtete kohta ei anna, on seal koolides humaniteedi ja ristikoguduse waimline alus üldiselt makswaks tunnistatud. Nii, mitmes osariigis algatakse koolipäew piiblist ettelugemisega kas õpetaja poolt ehk kokkuleppel õpetajate ja õpilaste wahel. „Meie isa“ palwe saab ühel häälel loetud ja tihti pärast seda lauldud. Mingit seletust ei saa loetud teksti üle antud, nagu see mõnele sektile meeldiks.

Pühadel, nagu jõulud, ülestõusmise pühad jne. saawad korraldatud usulised ja moraalsed loengud, kus ka waeseid ja kannatajaid õpilaste kaudu saab toetatud.

Iseäranis tõsist tähelpanu saab õpetuswiisidele pühendatud, kus juures piiblit koolis wõib uurida, sest on selgunud, et palju noori inimesi kahetsemiswäärt wähe seda suurt raamatut tunnewad. Ülikoolid nõuawad nüüd wastuwõtmistel ja eksamitel niisuguste raamatute tundmist piibli üle, mis tülküsimusi ei ärata. Inglise ja Ameerika kirjandust uurides — omandawad õpilased teadmiste ja huwi kõrwal waimlise tõe ideaalid, mis sügawat mõju nende elu peale awaldawad.

Kuna mingisuguseid sektilisi tunnistusi õpetajailt ei nõuta, on suurem enamus mõlemast soost õpetajaist meie rahwakoolides tõsised, otsekohesed, waimliselt arenenud ja usklikud inimesed. Meie rahwas leiab, et niisugused uskliku ilmawaatega kaswatajad on ustawad juhid ja eeskujud noortele. Niisuguste õpetajate isiklik mõju õpilaste peale on puht usklik ja need leiawad palju juhuseid, et noorte südamesse waimlisi ideesid inimsoo kasuks istutada.

Üldiselt wõib ütelda, et Ameerika rahwakool, eemale jättes dogmaatilised ja

poleemilised küsimused usuasjades, arendab kõrgeid waimlisi ja moraali põhimõtteid ja ülespidamist iseäranis õpetajate eeskujude, kooli ülesannete ja õpilaste tegewuse kaudu hariduse ja kaswatuses põllul.

Lubage mulle edasi tähendada, et olen katsunud ära hoida, isegi, mõttes, nõuandmist Eesti koolitegelastele nende kooli programmide ja meetoodide suhtes. Mul on ses suhtes kindel ilmawaade, et iga rahwas peab ise välja arendama oma kaswatusesüsteemi, nii nagu ka walitsuse, ja organisatsiooni, programmid ja meetodid. Mõistagi, kõrged sihid on ühised igale demokraatlikule riigile nende koolides.“

Nii igatahes, ei ole see wäide õige, et Ameerikas igasugune usuline alus puudub. See on programmi küsimus, sest seal on välja jäetud dogmaatilised küsimused usuasjus, kuid sellega pole veel igasugune usuline alus välja jäetud.

Nii siis ka meil, minu arwates, ei tahta mitte dogmaatilist usuõpetust. Küll oleks aga wäga soowitaw, et mõni õpetaja kristliku moraali alusel usuõpetust õpetaks. (W a h e l h ü ü d e d.)

Minu arwates ei taha wist keegi kesk-koolist teha teoloogia fakulteti... (W a h e l h ü ü d e d.)

Peab wahet tegema kiriku, kirikuametikude ja usutunde wahel. Wabariigi Walitsus on arwamisel, et pole mitte õige koolidest usuõpetust välja jätta ja sellepärast paneb Wabariigi Walitsus ette § 3-das välja jätta sõnad „ilma usuõpetuseta“. Mis puutub kolmandasse osasse, et keskkool maksuta oleks, nagu see mõnedes rikastes maades, nagu Põhja-Ameerika Ühisriikides on, siis seletasin mina juba esimesel lugemisel, et meil maksuta keskkool wõimatu on läbi wiia meie praeguse majanduslise seisukorra juures. Meil ei ole veel jõutud teostada neljaaastast algkooli, rääkimata kuueaastasest. Maksuta keskkool ei too meile üksi kulusid õpemaksu suhtes, waid toob ka veel palju teisi kulusid, mis alati keskkooliga ühenduses olnud. Meil oleks tarwis rohkem andeliste kehwide õpilaste eest muretseda ja neid mitte üksi wabastada õpemaksust, waid wõimaldada neile maksuta riide ja prukosti andmine. Iga anderikas õpilane peab toetust saama, et temale edasiõppimist wõimaldada ning see oleks kergendatud selle läbi, et seaduses oleks kindlaks määratud jõukamate õpemaks. Ka ei ole see soowitaw, kui meie üldist koolimaksu kõrgendaksime, sest see tekitaks palju pa-

hameelt. Meil on meeles, kuidas minewal aastal nurinat tõsteti, kui haridusmaksu iga kodaniku käest umbes 200 marka nõuti, et sellega puudujääki õpetajate palgamaksmiseks katta. Ka ei oleks soowitaw omawalitsustele, kes weel suuri majanduslisi kitsikusi läbi elanud, niisuguseid uusi kohustusi peale panna, kuigi see wäljaminek ainult 20.000.000 oleks. Ta ei ole aga mitte 20.000.000, waid on suurem. Meie teame, et alatasa uusi koolisid juurde asutatakse ja see tung kaswab alatasa, nii et kui praegune wäljaminek 20.000.000 kunni 30.000.000 on, siis on ta kindlasti paari aasta pärast 30.000.000—40.000.000, kuigi waluuta siis endiseks jääks, sest koolid kaswawad alt ülesse ja see oleks meie omawalitsustele wäga raske kanda. On tarwis algkooliõpetajatele palkade maksmiseks uusi allikaid leida ja siis wast wõiksime alles maksuta koolist rääkida. Tallinna kohta on kooliwalitsuse andmete järele juba need lisakulud 10.000.000 marka, nii et nende kulude peale waadates peaksid täiesti ära jääma abirahad kehewemate õpilaste toetamiseks, sest Tallinn ei jõua neid kulusid kanda. Kõike seda silmas pidades paneb Wabariigi Walitsus ette § 3-das, käesolewas osas sõna „maksuta“ wälja jätta. Walitsuse ettepanek kõlaks järgmiselt: § 3 muuta: „Awalik kesk-

kool on emakeelne. Õpilaste emakeel arwatakse nende rahwuse järele.

M ä r k u s 1. Kui lapse wanemad ei ole ühest rahwusest, arwatakse lapse rahwus wanemate ülesandmise järele. Kui lapse wanemate arwamised lapse rahwuse ülesandmisel lahku lähewad, loetakse lapse emakeeleks lapse kodukeel, mida ta kõige paremini oskab.“

See redaktsioon on ka algkooli-seaduses wastu wõetud.

„**M ä r k u s 2.** Lapsed, kelle jaoks ei ole korraldatud emakeelist keskkooli, ehk selle soowitawat haru, wõiwad saada õpetust muukeelses koolis. Muil juhtumistel wõib laps mitte emakeelses koolis õppida ainult mõjuwatel põhjustel, mida otsustab kohalik maakonna wõi linna kooliwalitsus (riigikoolides — haridusministeerium).“

7. Koosoleku J u h a t a j a K. W i r m a:
lõpetamine Rkl. Linnamägi poolt on
kwoorumi kwoorumi küsimus üles
puudusel. tõstetud. Palun sekretääri
helistada. (Sekretäär helistab kolm korda.) Palun sekretääri kwoorumi kindlaks teha. (Sekretäär loeb koosolijaid.) Koos on kõigest 46 Riigikogu liiget. Lõpetan kwoorumi puudusel koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **J. Bergman.**

Abisekretäär **W. Pezold.**

